

1. ทฤษฎีและแนวความคิดของศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ

สาเหตุหรือจุดกำเนิดของความเป็นสังคม ชุมชน และเมืองมีหลายปัจจัยที่นักคิดของศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ ต่างก็พยานอธินายหรืออ้างเหตุผลในเชิงวิชาการตามแนวคิดของตน เช่น

1.1 แนวความคิดในการรัฐศาสตร์

เช่นแนวความคิดของ โทมัส 霍บส์ (Thomas Hobbs: 1588-1679) โดย 霍บส์ เชื่อว่าในสภาวะตามธรรมชาติ (State of Nature) และธรรมชาติของมนุษย์ (Human Nature) เป็นภาวะที่เป็นอันตรายสำหรับมนุษย์ นั่นคือความมีกิเลสตัณหาของมนุษย์จะทำให้มนุษย์ต่างมุ่งหน้าไปที่ตัวตัวเองเพื่อรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่เดิมและแสวงหาอำนาจกัน ถึงแม้ว่าคนมิได้เลวร้ายทั้งหมดเสียแต่เดียว แต่สถานการณ์อาจบังคับให้มนุษย์ทำเช่นนั้นได้ ภายใต้สภาวะของตัณหาแห่งความกลัว ดังนั้นการรวมตัวกันโดยยอมรับให้มีการจัดรูปของรัฐให้มีองค์กรที่สำคัญเป็นผู้คุยกับคุณและลงโทษ ที่เรียกว่าการทำสัญญาปรัชญา (Contract) ต่อ กันหรือทำสัญญาประชากร (Social Contract) จึงเป็นความจำเป็นที่ประชาชนทำต่อผู้ปกครองโดยเริ่มต้นว่าจะรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน ทัศนะของปรัชญาเมธิคังกล่าวสะท้อนถึงธรรมชาติของมนุษย์ที่จำเป็นต้องมีการรวมตัวกันเป็นชุมชนและสังคม การให้การยอมรับในกติกาต่างๆ เพราะสภาวะธรรมชาตินี้ ให้คร้ายและเป็นอันตรายสำหรับมนุษย์นั่นเอง (George H. Sabine 1956)

หรือแนวคิดของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในการพัฒนาทางการเมืองที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการสร้างความเป็นเมือง (Urbanization) เช่น ชันติงตัน (Samuel P. Huntington) ที่เสนอว่าการพัฒนาทางการเมืองเป็นปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างกระบวนการของสังคมมนุษย์ที่ทำให้เกิดความทันสมัย และความทันสมัยจำเป็นผ่านขั้นการพัฒนาให้เกิดความเป็นสถาบัน (Institutionalization) อย่างไรก็ตามชันติงตัน เชื่อว่าความสำคัญของการพัฒนาทางการเมืองที่มีเป้าหมายคือเกิดสังคมที่ทันสมัยของวัสดุได้จากตัวเปลี่ยนตัว เช่น

- 1) มีสภาพของสังคมที่มีความเป็นชุมชนเมือง (Urbanization)
- 2) มีการพัฒนาอุตสาหกรรม (Industrialization)
- 3) มีการใช้เหตุผลในทางโลก (Secularization)
- 4) มีการสร้างความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น (Democratization)

- 5) มีระดับการศึกษามากขึ้น (Education)
- 6) การมีส่วนร่วมโดยสื่อ (Media Participation)

1.2 แนวความคิดทางในทางเศรษฐศาสตร์

กระบวนการในการเกิดขึ้นของเมืองในทางเศรษฐศาสตร์ โยงกับกระบวนการทางโครงสร้างสังคมที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ (ดังเช่นที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2) หรือการเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจ จากเศรษฐกิจชนบทเป็นเศรษฐกิจเมืองในแง่การแปลงสภาพ ประชากร กระบวนการผลิตและสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมือง และเศรษฐกิจ ชนบทไปสู่ฐานะของเศรษฐกิจเมือง เช่น การใช้แรงงานเข้มแข็งขึ้นและมีความเป็นปัจเจกภาพ (Individuality) สูง มีการกระจายตัวของแรงงานมากขึ้น มีความชำนาญในการผลิตสินค้าและบริการค่อนข้างสูง มีการพึ่งพาต่อกันระหว่างภาคเอกชนและภาครัฐบาลอย่างใกล้ชิด และที่สำคัญ เศรษฐกิจเมืองมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยี นวัตกรรมและลักษณะของการประกอบการในระดับสูง ความหนาแน่นของประชากรทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งส่งผลต่อการขยายตัวของโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมและกิจกรรมของรัฐบาลขึ้น

สิ่งสำคัญที่จะเกิดขึ้นในแง่ความเป็นเมืองเพื่อพิจารณาในเชิงเศรษฐศาสตร์คือการพัฒนาอุตสาหกรรมเนื่องจากการเกิดความชำนาญ การแบ่งงานตามความสามารถเฉพาะ(Differentiation & Specialization) การใช้ทุนเข้มข้นในการผลิตและใช้เทคโนโลยีและคลอดชนประดิษฐกรรมที่ทันสมัยทำให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมและมีความขับช้อนของเมืองดังเช่น แอลลัน เพลด (Allan Pred) ได้ให้ทัศนะว่า กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมและกระบวนการเกิดเป็นเมืองเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นควบคู่กัน (กฤษ เพิ่มทันจิต 2536, 22-23)

1.3 แนวความคิดของนักสังคมวิทยา

ในทางสังคมวิทยามองว่า ระบบชุมชนเป็นระบบของปัจจัย 3 ประการที่เกี่ยวข้องกันคือ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Areas) การประทัศน์สังสรรค์กันทางสังคม (Social Interaction) และความผูกพันร่วมกัน (Common Ties) นั่นคือในสังคมนี้จะประกอบด้วยบุคคลที่มีการประทัศน์สังสรรค์กันทางสังคมในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และมีความผูกพันที่ร่วมกันในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่ง ดังนี้ผลผลิตของชุมชนหรือสังคมคือการกล่อมเกลาทางสังคม (Socialization) การควบคุมทางสังคม (Social Control) การมีส่วนร่วมในสังคม (Social Participation) การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (Mutual Support) ตลอดจนการผลิต การบริโภคและการกระจายสินค้าและบริการภายในชุมชน

(Production-Consumption-Distribution) ทั้งในกลุ่มนบุคคลหรือสถาบันในระดับเดียวกันเรียกว่าเป็นความเชื่อมโยงในแนวราบ (Horizontal Ties) และต่างสถาบัน ต่างบุคคลหรือกลุ่มในต่างระดับกันที่เป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (Vertical Ties) ได้ (สารพี วิลพิพัฒน์กุล 2539)

ในแง่ของจิตใจและวัฒนธรรม คนจะมีความรู้สึกในความเป็นคนเดินนั้นถัดไปเพราะเกิดความรู้สึกมั่นคงในการมีที่ยึดเหนี่ยวตัวนั้นจิตใจ (Community Sentiment) ที่เกิดจากการหล่อหยอดคนค่านิยมของกฎหมายที่และเป้าหมายร่วมกัน

กระบวนการของคนในสังคมหรือชุมชน โดยลักษณะธรรมชาติดังกล่าวคือความเป็นเมืองในทัศนะของนักสังคมวิทยา

1.4 แนวความคิดของนักมนุษยวิทยา

ในแง่ของนักมนุษยวิทยาของว่ากระบวนการสร้างความเป็นเมือง (Urbanization) เป็นรูปหนึ่งของกระบวนการปรับตัวของมนุษย์ (สารพี วิลพิพัฒน์กุล 2539) เนื่องจากชุมชนเมืองเป็นรูปแบบอย่างสำคัญที่มนุษย์ได้พัฒนาขึ้น การปรับตัวจึงเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งของกลุ่มและความสำเร็จนั้นจะมากจะน้อยขึ้นอยู่กับการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นๆ ว่าจะเป็นไปได้ดีมากน้อยแค่ไหนซึ่งต้องอาศัยความกลมกลืนกันระหว่างปัจจัยในด้านต่างๆ 4 ประการที่เรียกว่า "ปัจจัยนิเวศน์วิทยา" (Ecological Complex) ซึ่งประกอบด้วย

ก) ปัจจัยด้านประชากร (Population)

มีปัจจัยด้านโครงสร้างของประชากรที่มีผลต่อกระบวนการเป็นเมือง ซึ่งปัจจัยนี้จะชี้ให้เห็นมิติของประชากรทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพตลอดจนการกระจายตัวหรือโครงสร้าง ซึ่งประกอบด้วยลักษณะของคนในแต่ละช่วงอายุ เช่น คุณภาพการศึกษา ทักษะการทำงานอาชีพ จำนวน การพัฒนา และตลอดจนแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของคนในแต่ละช่วงอายุ ซึ่งจะส่งผลถึงปัจจัยด้านอื่น เป็นต้น

ก) ปัจจัยด้านการจัดองค์กร (Organization)

มีมิติที่จะพิจารณาได้ในเรื่องนี้ได้แก่ แบบขององค์กร, สภาพแวดล้อม, จำนวนสมาชิก, ความสามารถ, ผู้นำ, เทคโนโลยีที่ใช้ หรือตลอดจนความร่วมมือร่วมใจตามแนวคิดของประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลต่อสภาพของชุมชนและสังคมนั้นๆ

ค) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม (*Environment*)

ปัจจัยสิ่งแวดล้อมเกี่ยวข้องและมีผลต่อสังคมและชุมชนในแง่ของพฤติกรรมวิถีชีวิต วัฒนธรรมในแต่ละระดับอาจพิจารณาปัจจัยแวดล้อมทางด้านธรรมชาติ และปัจจัยแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น, หรือพิจารณาในแง่ปัจจัยที่เอื้อ หรือไม่เอื้อต่อชุมชนหรือสังคมนั้นๆ

ง) ปัจจัยด้านเทคโนโลยีการ (*Technology*)

เป็นปัจจัยสำคัญที่มนุษย์จะสามารถเอาชนะธรรมชาติได้และสามารถแบ่งขั้นท่ามกลางภาวะที่จำกัดในด้านต่างๆ เช่นเรื่องของการเรียนรู้ ประดิษฐกรรม และนวัตกรรมของสังคม

1.5 แนวคิดของนักภูมิศาสตร์

ภูมิศาสตร์เป็นศาสตร์ทางพื้นที่ ซึ่งหมายถึงจะสนใจศึกษาตัวแปรต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่งอาจจำแนกเป็นสองกลุ่มใหญ่คือตัวแปรทางด้านกายภาพและตัวแปรทางด้านมนุษย์ ตัวแปรทางด้านกายภาพคือสิ่งที่เกิดขึ้นและมีมาโดยธรรมชาติ ส่วนตัวแปรที่มนุษย์สร้างขึ้นในพื้นที่ได้แก่เศรษฐกิจ ลักษณะการประกอบธุรกิจ ประเพณีหรือโครงสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างไรก็ตามนักภูมิศาสตร์สนใจความสัมพันธ์ของตัวแปรทั้งสองกลุ่มนี้ในการตอบค่าถามว่าปัจจัยดังกล่าวมีผลต่อพื้นที่ในแง่ทำให้พื้นที่นั้นๆ มีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร ฉะนั้นวิธีการศึกษาของนักภูมิศาสตร์จะเป็นเรื่องของข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ และมนุษย์ เริ่มต้นดังเดตข้อมูลหลักฐานทางด้านมนุษย์ (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร 2542, 241-242) จนกระทั่งมานานถึงการประยุกต์ใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์มาใช้ให้เป็นประโยชน์ทางการบริหารจัดการในเรื่องต่างๆ ของมนุษย์ที่เรียกว่าระบบข้อมูลทางภูมิศาสตร์ (*Geographic Information System-GIS*) (ซึ่งจะได้กล่าวถึง GIS และการใช้ GIS ในการบริหารชุมชนเมืองในบทที่ 5 ต่อไป) หรือการนำเอาวิชาภูมิศาสตร์ไปประยุกต์กับศาสตร์สาขาต่างๆ เพื่อทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ เช่นภาษาเป็นวิชาภูมิรัฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ ภูมิสถาปัตยกรรม เป็นต้น

ในแง่ของเมืองและชุมชนเมือง นักภูมิศาสตร์ก็สามารถวิเคราะห์ทั้งในแง่สภาพหรือปัจจัยที่เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนเมืองในยุคแรก หรือปัจจัยอื่นที่เอื้อต่อการแสดงบทบาทนำของเมืองต่างๆ ในยุคปัจจุบันเมื่อพิจารณาในมิติของพื้นที่ หรือสถานที่อันเป็นจุดเด่นของความสนใจของศาสตร์สาขาวิชานี้ มาในปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์มาอธิบายความเปลี่ยนแปลงของเมืองในยุคโลกาภิวัตน์ (*Globalization and Urban Change*) เช่นการอธิบายศักยภาพ ความเปลี่ยนแปลงของเมืองที่นำไปสู่ความเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของโลก

โดยเฉพาะตัวชี้วัดที่จะบ่งบอกถึงศักยภาพและปัจจัยเอื้อในทางภูมิศาสตร์ต่อความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่ของเมือง (Urban Mega-Projects-UMP) ในที่ต่างๆ ในภูมิภาคที่สำคัญๆ ของโลก ที่มีจุดร่วมหลายประการ เช่น การลงทุนที่มีมาตรฐาน นิ tú แบบในการพัฒนาที่คล้ายๆ กัน พัฒนาโดยนักวางแผน สถาปนิก วิศวกรที่มีประสบการณ์ในโครงการขนาดใหญ่ระดับสากล พัฒนาโดยคิดคำนึงถึงกลยุทธ์ในทางเศรษฐกิจในระดับสากล มีตลาดในระดับนานาชาติ และมักออกแบบโดยมีจุดเน้นที่ความเป็นเลิศ เป็นต้น (Kris Olds 2001, 6)

2. ทฤษฎีและแนวความคิดในแง่ของกระบวนการเดินเมือง

ซึ่งประกอบด้วย 2 กลุ่มทฤษฎี คือ ทฤษฎีพื้นฐานที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (มี 2 ทฤษฎีย่อยคือทฤษฎีวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทฤษฎีความขัดแย้ง) และทฤษฎีที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศไทยกำลังพัฒนา (มี 3 ทฤษฎีย่อยคือทฤษฎีพัฒนาการ ทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคม และทฤษฎีพึงพา) ซึ่งรายละเอียดมีดังนี้

2.1 ทฤษฎีพื้นฐานที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ความเป็นเมือง (Urbanization) ย่อมจะมีช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมหรือชุมชนเล็กๆ มาเป็นสังคมชุมชนเมือง ดังนั้นอาจอธิบายด้วยทฤษฎี 2 ทฤษฎีคือ (สารณี ถวิลพิพัฒน์ คุล 2539, 12-13)

ก) ทฤษฎีวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ตามแนวคิดของคื่อมต์ สเปนเซอร์ และพาร์สัน (Auguste Comte, Herbert Spencer และ Talcott Parsons) ซึ่งชี้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป การเปลี่ยนแปลงจะมีระดับชั้นเรื่อยๆ ตามระยะเวลาที่ผ่านไป โดยจะมีแนวโน้มเข้าสู่สภาวะที่ซับซ้อนและมีความสามารถปรับตัวในสภาวะแวดล้อมได้ดีขึ้นเช่น (Auguste Comte) พิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นขั้นเป็นตอนตามวิธีการจัดระเบียบทางสังคมในประวัติศาสตร์ศาสตร์

ยุคแรก ที่เกิดขึ้นคือ ยุคแนวคิดและอำนาจ (Theological and Military Approach) ที่ในยุคนี้ ความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีทั่วไป หรือเฉพาะจะถูกเจาะจงลงไปอธิบายโดยสิ่งที่อยู่หนึ่งในธรรมชาติ ความคิดเห็นจะมีอิทธิพลเหนือการสังเกตการณ์ และต้องไม่มีคำานต่อ

คำอธิบายที่สร้างขึ้นความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบทหารการผลิตสินค้าและการบริการ และการอุตสาหกรรมเป็นไปเพื่อความอยู่รอดของมนุษยชาติศาสเป็นสถาบันหลักของสังคม ใน

ยุคที่สอง คืออภิปรัชญาและแนววัฒนธรรม (Metaphysical and Juridical Approach) เป็นยุคซึ่งเป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงที่ยังมีอิทธิพลจากแนวความคิดของยุคแรกแทรกอยู่มาก การสังเกตการณ์ยังเป็นรองความเห็นในการอธิบายสิ่งต่างๆ แต่มีการเริ่มสังเกตบ้างและทวีความสำคัญมากขึ้นจนถึงปลายคนี้จึงเป็นช่วงที่เริ่มนิการวิพากษ์วิจารณ์ และการトイเดย์ การทำอุตสาหกรรมเริ่มนิการขยายตัว และความสัมพันธ์ทางสังคมไม่เป็นแบบทหารอิกต่อไป ผู้ผลิตเริ่มนิสิตมากขึ้น ในที่สุดระบบทางสังคมก็ถูกยกเลิกไป พอยเข้าสู่

ยุคที่สาม ได้แก่ยุคของวิทยาการและอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้า (Science and Industry) ที่ความเห็นทางด้านวิทยาศาสตร์และการสังเกตปรากฏการณ์ที่เป็นจริงเข้ามาทดแทนความคิด ความเชื่อแบบเก่าโดยสิ้นเชิง อุตสาหกรรมมีความสำคัญในสังคมมากขึ้น และความสัมพันธ์ทางสังคมจะเพิ่มมากขึ้นในสังคมที่เป็นอุตสาหกรรมนี้เป็นลำดับ สังคมจะเน้นที่เป้าหมายการผลิต

แนวความคิดของเปนเซอร์และพาร์สันส์ (Herbert Spencer and Talcott Parsons) นั้นมองระบบสังคมมาใช้ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยมองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นกระบวนการของวัฒนาการที่มีความซับซ้อนเข่นมีการแบ่งแยกโครงสร้างหน้าที่ และมีการพึ่งพาอาศัยกันของส่วนที่แยกย่อยนี้มากขึ้น ระบบการทำงานแบบนี้จะทำให้เกิดความชำนาญขึ้น ในขณะที่พาร์สันส์มองว่าหากกระบวนการของสังคมเดิมเปลี่ยนแปลงมาสู่ระบบที่มีการแยกย่อยนั้น ทุกๆระบบในสังคมจำเป็นต้องทำหน้าที่ของตนเพื่อความอยู่รอดของระบบเอง นั่นคือเพื่อวัตถุประสงค์ 4 ประการอันได้แก่

- 1) เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม
- 2) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้
- 3) เพื่อพัฒนาส่วนต่างๆของระบบ
- 4) เพื่อผดุงรักษาไว้ซึ่งแบบแผนของสังคมเดิมที่มีอยู่

ดังนั้นระบบย่อยของสังคมที่จะทำหน้าที่นี้คือ ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม ระบบการเมือง ซึ่งจะทำหน้าที่แต่ละหน้าที่ภายในระบบสังคมโดยรวม

๔) ทฤษฎีความขัดแย้ง

ทฤษฎีนี้อธิบายความเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นผลมาจากการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชนชั้น หรือกลุ่มนูกคลในสังคม เช่นแนวคิดของ มาร์กซ (Karl Marx 1818-1883) เองเกลส์ (Friedrich Engels 1934) และ ดาห์เรนคอร์ฟ (Ralph Dahrendorf) ซึ่งมองว่าความขัดแย้งหรือการมีสิ่งตรงข้ามกันเป็นสิ่งสำคัญของทุกอย่าง ทั้งในโลกของธรรมชาติ และในโลกของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศที่มีการพัฒนาทางอุตสาหกรรมถึงขั้นก้าวหน้าว่า เป็นผลมาจากการต่อสู้ระหว่างชนชั้น หรือความขัดแย้งระหว่างแรง (Force) และความสมัพันธ์ของการผลิตในสังคม โดยการมองในด้านเศรษฐกิจ มาร์กซ แบ่งบุคคลในสังคมเป็นสองชนชั้นคือ ชนชั้นปกครอง (Ruling Class) หรือกลุ่มกี (Bourgeoisie) และชนชั้นกรรมกร (Working Class) หรือชนชั้นสามัญ (Proletariats) โดยชนชั้นปกครองใช้ชีวิตอยู่อย่างพูมเพื้อยจากความยากลำบากของชนชั้นกรรมกร ซึ่งถูกกดให้มีชีวิตในระดับพออย่างชีพ ท้ายที่สุดการเอาชนะนี้จะนำไปสู่การปฏิวัติ ซึ่งจะทำลายอำนาจของชนชั้นปกครองและทำลายความแตกต่างระหว่างชนชั้นในสังคม สิ่งที่ตามมาคือสังคมจะไม่มีชนชั้น (Classless Society)

ดาห์เรนคอร์ฟ มีความเห็นต่างจาก มาร์กซ โดยมองว่าแท้จริงแล้วความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทุกหนแห่ง และจะปรากฏในทุกรูปแบบของสังคม ไม่เฉพาะแต่ในทางเศรษฐกิจเท่านั้น ในแง่การก่อตั้งชุมชนต่างๆ ก็เช่นการตั้งต้นฐาน ชุมชน เมือง ของกลุ่มศิริอา เชื่อชาติ ศาสนาฯ ลฯ ที่มารกษ์เสนอไว้โดยไม่สนับสนุนกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล แต่มุ่งส่งเสริมให้สังคม หรือชุมชนเป็นเจ้าของในทรัพย์สินร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพย์สินที่เป็นปัจจัยการผลิต ดังนั้นกระบวนการเปลี่ยนผ่านเพื่อไปสู่สุคติคงถูกต่อต้านอาทัพสังความร่วมมือและการรวมตัวกันของชนชั้นกรรมราชีพ ซึ่งดาห์เรนคอร์ฟ เห็นว่าผลของการรวมตัวดังกล่าวเป็นจุดร่วมของการเกิดสังคมชุมชนเมืองนั่นเอง

2.2 ทฤษฎีที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา

สามารถอธิบายโดยใช้ 3 ทฤษฎีสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา ดังนี้ (สารภี ภิวัตพิพัฒน์กุล 2539, 14)

ก) ทฤษฎีพัฒนาการ (Development Theories)

อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาในที่สุดแล้วจะพัฒนาไปจนถึงเป็นประเทศอุตสาหกรรม (Industrialization) ดังเช่นแนวความคิดของ รอสโตร์ (Walt Whitman Rostow) ได้ศึกษาวิเคราะห์ในเชิงความเปลี่ยนแปลงของประวัติศาสตร์เพื่อช่วยอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาว่าจะมีลำดับขั้นดังนี้

- 1) ขั้นเตรียมการ (Precondition)
- 2) ขั้นทะยานขึ้น (Take Off)
- 3) ขั้นที่สังคมรักษาความเจริญเติบโตไว้ได้เอง (Self-Sustained Growth)

ขั้นเตรียมการเป็นขั้นที่สังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสังคมโบราณ มาเป็นสังคมสมัยใหม่ ซึ่งต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในของสังคมนั้นๆ เช่น ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม เทคนิคในการผลิต ตลอดจนทัศนคติและค่านิยมของคนในสังคม การะการเตรียมการมักจะเกิดจากแรงผลักดันภายนอกประเทศ เช่น เริ่มจากการที่คนมีการศึกษามากขึ้นจนเกิด นักประกอบการใหม่ เกิดสถาบันสำคัญๆ เช่น สถาบันทางการเงินต่างๆ มีการลงทุน จนเกิด

ขั้นทะยานขึ้น นั่นคือแรงด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจะอยู่หมวดไป เศรษฐกิจจะมีการขยายตัว การลงทุนและผลผลิตต่อหัวใจสูงขึ้น ในขณะที่สภาพการณ์ในขั้นนี้อาจมีการลงทุน พลิต การจับจ่ายใช้สอยหรือการบริโภคอย่างมากmany ประกอบให้เห็น

ขั้นที่สาม คือสังคมสามารถรักษาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของตนไว้ได้เอง และมีการปรับเปลี่ยนการใช้เทคโนโลยีเพื่อรักษาความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจไว้อยู่เสมอ

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดของ สเมลเซอร์ (Neil J. Smelser) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาไปสู่ความทันสมัย (Modernization) นั้นจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการ 4 อย่างดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี

ในแห่งนี้ได้แก่การเปลี่ยนแปลงจากการใช้เทคนิคในการผลิตสินค้าหรือบริการแบบดั้งเดิมไปสู่การใช้ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีที่มีความซับซ้อนขึ้นเข้ามา ผสมผสาน

2) การเปลี่ยนแปลงทางด้านเกษตรกรรม

เป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงของการเกษตรเพื่อยังชีพที่อาจเรียกได้ว่าเป็นการผลิตเพื่อขังชีพในครัวเรือนของตัวเอง (Self-Sufficiency) ไปสู่การผลิตเพื่อการค้า (Trade)

3) การเปลี่ยนแปลงทางด้านอุตสาหกรรม

เป็นการเปลี่ยนแปลงจากการใช้กำลังแรงงานในการผลิตเป็นหลัก (Labor Intensive) มาเป็นการใช้เครื่องจักรกลทางอุตสาหกรรมดำเนินการผลิตเพื่อระบบสินค้าเข้าสู่ตลาด

4) การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยา (Ecology)*

เป็นการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานที่กระจายในพื้นที่เพาะปลูกในตำบล หมู่บ้าน ไปสู่การตั้งถิ่นฐานในเมือง หรือรวมกันอย่างหนาแน่นในลักษณะทุนชนเมือง

ข) ทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคม (Social-Psychological Theories)

ทฤษฎีนี้มีรากฐานเดียวกันกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของทฤษฎีพัฒนาการ แต่มีส่วนที่เพิ่มเติมจากผู้เสนอแนวคิดนี้ เช่นนักวิชาการในกลุ่มนี้เสนอว่า ความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยจะมีขึ้นโดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวคนเช่น บุคลิกภาพ ค่านิยม และทัศนคติ เช่น

ฮาเกน (Everett Hagen) เสนอแนวคิดว่าบุคลิกภาพในเชิงสร้างสรรค์ (innovative personality) จะเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ

หรือเช่นที่ แม็คเคลนด์ (David McClelland: The Achieving Society) ให้ทัศนะว่าการที่สังคมจะพัฒนาได้ขึ้นอยู่ที่ปัจจัยภายในมากกว่าปัจจัยภายนอก ดังนั้นความเจริญทางเศรษฐกิจจะเกี่ยวข้องโดยตรงหรือมีสาเหตุมาจากการทางจิตวิทยาหรือขึ้นอยู่กับมูลเหตุของใจฟื้นฟูที่ โดยแม็คเคลนด์ เสนอว่าบุคลิกภาพที่น่าดึงด้วยการประสบความสำเร็จ (Achievement-oriented personality) หรือการมีใจเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurial spirit) เป็นตัวการสำคัญให้เกิดการพัฒนา หรือเช่นที่ ศ.ดร.จรัส โภค (บรรพต) วิรัสัย นักสังคมวิทยาของไทย แปลงเป็นว่าที่สุดสละล่วยว่า จะขึ้นกับ "ปั้มนุழนา - ปั้นวิษะแรงกล้า - ปั้นบ้างาน - ปั้นนุ่งการดี" โดยคนๆนั้นจะมี

* เรื่องของระบบนิเวศ (Ecosystem) จะได้กล่าวในบท่อไป

ความ กระตือรือร้น, มีความรับผิดชอบในตนเอง, คำนึงถึงผลได้ผลเสียและต่ออกรเป็นตัวเงิน, เป็นผู้ที่ค่อยหาโอกาสใหม่ๆอยู่เสมอ, หรือมีความสามารถในการจัดการและการใช้คน

ส่วน อินเกเลส (Alex Inkeles) ให้ทัศนะว่า การเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของมนุษย์ (transformation of the nature of man) หรือการเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติจากแบบดั้งเดิมไปสู่แบบทันสมัยจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือภายใน และภายนอก โดยลักษณะความเกี่ยวพันกับภายนอกจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม เช่น กระบวนการเป็นเมือง การศึกษา การสื่อสาร อุตสาหกรรม และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ส่วนภายในนั้นจะเกี่ยวข้องกับทัศนคติ และค่านิยม และความรู้สึก

ซึ่งโดยรวมแล้ว คนทันสมัย(ที่สัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลง)จะประกอบด้วย คุณสมบัติดังนี้

- 1) พร้อมที่จะเพชรยูกับสิ่งใหม่ๆ และพร้อมที่จะรับนวัตกรรม (Innovation) และความเปลี่ยนแปลง
- 2) มองเห็นปัญหาและให้ความคิดเห็นต่อปัญหาจำนวนมากที่เกิดขึ้นไม่เฉพาะแต่ปัญหาภายในท้องถิ่นเท่านั้น ปัญหาที่เกิดนอกท้องถิ่นคนด้วย มีความเป็นประชาธิปไตยในการรับฟังความคิดเห็นและทัศนคติ
- 3) มุ่งมองไปในอนาคตมากกว่าอดีต ให้ความสำคัญต่อการจัดเวลาที่เหมาะสม และตรงต่อเวลา
- 4) รู้จักการวางแผนและจัดระเบียบในชีวิต
- 5) เชื่อว่ามนุษย์สามารถควบคุมและจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ มิใช่แค่เป็นเหยื่อของสิ่งแวดล้อม
- 6) ไม่เชื่อในเรื่องโชคชะตา
- 7) ให้เกียรติคนอื่น คิดว่าคนอื่นมีศักดิ์ศรีเท่ากัน โดยเฉพาะต่อสตรีและเด็ก
- 8) มีความเชื่อในเรื่องวิทยาศาสตร์ และเทคนิควิทยาการ
- 9) เชื่อในความยุติธรรม เห็นว่าบุคคลควรจะได้สิ่งตอบแทนตามที่เขาได้ทำ ไม่ใช่เพรากูมิหลัง หรือคุณสมบัติพิเศษอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับงาน

อินเดเลส เชื่อว่าการศึกษามีส่วนที่สำคัญที่สุดที่ทำให้คนเป็นคนทันสมัย ส่วนอื่นๆ เช่น กระบวนการเกิดเป็นเมือง การติดต่อสื่อสารที่ทันสมัย การพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ก็เป็นองค์ประกอบด้วย

ในทศวรรษของผู้เขียนเห็นว่าความเชื่อ ทัศนคติ และการปฏิบัติ ของคนไม่ว่าจะอยู่ในชุมชนชนบท หรือชุมชนเมือง แน่นอนว่าเกิดจากปัจจัยทางด้านชีวภาพ และปัจจัยทางการก่อต้มเกลากาง สังคม (socialization) ที่มีความแตกต่างกันและส่งผลต่อกัน ได้อย่างหลาภหลาย แต่ทัศนคติ ความคิด ความเชื่อของคนที่ตั้งใจอย่างมีวิธีชีวิตในชุมชนเมืองค่อนข้างที่จะแตกต่างกับผู้คนที่มีความต้องการอยู่ในชุมชนชนบท ในสาระสำคัญตามที่ อินเดเลส ได้อธิบายไว้ดังกล่าว

ก) ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory)

ทฤษฎีนี้อธิบายและวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาว่า เป็นการหลุดพ้นหรือความเป็นอิสระจากการพึ่งพา หรือการมีอำนาจเหนือของประเทศอื่น เนื่องจากมีความขัดแย้งระหว่างประเทศนاعยทุนตะวันตก และประเทศกำลังพัฒนา หรือประเทศในโลกที่ 3 (Third World Countries) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าความเจริญเติบโตในทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในโลกที่ 3 ถูกบิดเบือนไปโดยประเทศตะวันตก โดยผ่านบรรษัทข้ามชาติ ซึ่งควบคุมโดยชาวต่างประเทศ เช่นวอลล์เลอร์สตีน (Wallerstein) มีความเห็นว่าความเติบโตอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมในประเทศตะวันตกเกิดขึ้นได้ เพราะประเทศเหล่านี้มีครึ่งเอื้อมากกว่า “ส่วนเกินทางเศรษฐกิจ” (Economic Surplus) และวัตถุคืนจากประเทศในโลกที่ 3 ไป หรือเช่นที่ Dos Santos มองว่าความเจริญเติบโตของประเทศในโลกที่ 3 เกิดขึ้นได้โดยการพัฒนาที่ถูกซักนำอยู่ตลอดเวลา มิได้เกิดขึ้นโดยตัวเอง แต่ถูกจำกัดด้วยผลประโยชน์ของประเทศตะวันตก ส่วนโอบราين (O'Brien) มีความเห็นว่าการควบคุมตลาดและกิจกรรมทางเศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนาโดยบรรษัทข้ามชาติ (Transnational Corporation-TNCs) ทำได้สำเร็จโดยการใช้ทรัพยากรที่ประเทศกำลังพัฒนาขาดแคลน นั่นคือเงินทุน และเทคโนโลยีทางการในการค้า

โดยข้อแท้จริงแล้วทฤษฎีพึ่งพาเกี่ยวข้องกับกระบวนการในการพัฒนาหรือทฤษฎีการพึ่งพาอย่างสำคัญ เพราะหากจะพิจารณาถึงความเกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเทศด้อยพัฒนาหรือ

ประเทศในโลกที่สามกับประเทศที่พัฒนาแล้วพบว่าโดยส่วนใหญ่ นักวิชาการแนวทฤษฎีพึงพาเนี้ย ได้เสนอแนวคิดในเรื่องสาเหตุแห่งความด้อยพัฒนาและวิถีทางแห่งการหลุดพ้นความล้าหลังหรือ ความด้อยพัฒนา ดังนั้นจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับสาเหตุของการด้อยพัฒนา การเปลี่ยนแปลงไปสู่ ประเทศอุตสาหกรรม (Industrialization) ที่ประเทศด้อยพัฒนานับถือเป็นเป้าหมายสำคัญ ในแห่งนี้ จึงมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างกว้างขวางกับแนวทางการศึกษาการพัฒนาและการเปลี่ยนผ่านของสังคม เช่นการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางของการพัฒนา การศึกษาทางสังคมวิทยา般หากาที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม การศึกษาถึงมุมมองในการพัฒนา เช่น การพัฒนาทางการเมือง การพัฒนาทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการทำประเทศให้ทันสมัย (Modernization)*

3. ประวัติศาสตร์ของกระบวนการก่อตั้งของเมือง

เมื่อประมาณ 5,500 ปีมาแล้ว มีชุมชนเมืองแห่งแรกจากกรอบพื้นที่ตั้งถิ่นฐาน ในติ่นฐาน ดูคนสมบูรณ์บริเวณ เมโซโปเตเมียลุ่มน้ำไทร์กิและญี่ปุ่น (บริเวณประเทศอิรักในปัจจุบัน) ซึ่ง ขอมรับว่าเป็นจุดหนึ่งของอารยธรรมของโลกในทางการเมืองการปกครองของเมืองและนคร เนื่องจากการกำหนดนโยบาย กฎหมายบ้านเมืองในนาม "The Code of Hammurabi" ** ที่พัฒนามา จากความจำเป็นของสังคมที่ขับขัน ได้ถือกำเนิด ณ ที่แห่งนี้และต่อมาจากจุดนี้ก็เป็นที่มาของการตั้งถิ่นฐาน สร้างบ้านแป้งเมือง (Urbanization) โดยอาศัยกฎหมายและระบบวิธีการบริหารจัดการ ในที่อื่นๆ อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏชัดในจำนวนและขนาดของชุมชนเมืองแต่กระนั้นชุมชนเมืองใน ความเข้าใจในอดีตกับปัจจุบันจะแตกต่างกันในเรื่องของขนาดประชากร เช่น กรุงโรม ในยุคที่เป็น อาณาจักรอย่างเต็มตัวจะมีประชากรที่อาศัยอยู่ในเมืองประมาณ 500,000 คน หรือ ลอนดอนใน

* ผู้ที่สนใจในเรื่องนี้อาจศึกษาได้โดยตรง หรือเช่นที่ รังสรรค์ ชนะพรพันธ์ และสมบูรณ์ ศิริประษัช บรรณาธิการ ทฤษฎีพ่างพา กับสังคมเศรษฐกิจไทย (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2528.

** "The Code of Hammurabi" เป็นที่มาของมาตรฐานอารยธรรมของมุขย์ในการบริหารชุมชนเมือง เช่น การเมือง(ยุติธรรม) จะกำหนดสิทธิในทรัพย์สิน, เศรษฐกิจ (การค้าการพาณิชย์) จะกำหนดในเรื่องการเก็บค่าธรรมเนียม, สังคม จะกำหนดในเรื่องความสัมพันธ์ของครอบครัวและการแต่งงาน จนกระทั่งได้พัฒนาไปสู่ยุคกรีก, อินเดีย และญี่ปุ่นสมัยกลางหลังจากนั้น.

สมัยเชกสเปียร์ (Shakespeare's London) มีประชากรประมาณ 200,000 คน ซึ่งกระบวนการเกิดเป็นเมืองเหล่านี้ย่อมมีวัฒนาการที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างกันออกໄປ แต่ที่จะยกมาเป็นตัวอย่างนี้คือกระบวนการที่มีการบันทึกในเชิงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองໄว้อบ่างค์เนื่องและเป็นระบบดังนี้ (กฤษ เพิ่มนันจิตต์ น.ป.ป., 21)

3.1 ในช่วงก่อนคริสต์วรรษที่ 15

ก่อนคริสต์วรรษที่ 15 ซึ่งเป็นยุคของความแข็งแกร่งของความเชื่อและศรัทธาในศาสนาอย่างมาก เข้ามายังในคริสต์วรรษที่ 15 มีนักคิดเช่นมาร์ติน ลู瑟อร์ (Martin Luther: ค.ศ. 1483-1546) เสนอแนวคิดในการปฏิรูปศาสนาคริสต์จนเกิดการแตกแยกออกจากเป็นศาสนาริสต์นิกายโพรเตสแตนท์ที่เน้นความคิดที่เป็นอิสระของมนุษย์และการพึงพาตนเองมากกว่าต้องไปเข้าหาพระ(Priest) เพื่อเป็นสื่อผ่านไปสู่พระเจ้าตามความเชื่อในศาสนาคริสต์แบบดั้งเดิมหรือโดยวิธีการไถ่บาป (Confession)

ในคริสต์วรรษที่ 15 มีประชากรโลกเพียงร้อยละ 1 หรือ 2 ของทั้งหมดเท่านั้นที่อาศัยอยู่รวมตัวกันเป็นเมืองที่มีประชากรเกินกว่า 5,000 คน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชากรโดยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรมในชนบท และใช้เวลาโดยส่วนใหญ่ผลิตและหาอาหารให้พอเพียงแก่การมีชีวิต ดังนั้นเงื่อนไขหลักของการกระบวนการเกิดเป็นเมืองคือผลิตภาพ (Productivity) ของภาคการเกษตร และระบบการขนส่งที่สะดวกซึ่งจากไร่นาสู่ตลาด ซึ่งยังคงเป็นระบบตลาดที่ไม่มีประสิทธิภาพด้านความหมายในปัจจุบัน เมืองใหญ่ในยุคแรกของประวัติศาสตร์มุนխชาติได้แก่เอเธนส์ (Athens) โรม (Rome) และคอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) ที่มีประชากรเกินกว่า 100,000 คน

3.2 ในช่วงคริสต์วรรษที่ 16 และ 17

ในช่วงใกล้เคียงต่อเนื่องกันระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 15-18 นี้นักวิทยาศาสตร์หลายคนได้เสนอแนวความคิดที่ท้าทายความเชื่อของคนที่ปลูกฝังโดยศาสนาโดยจะเปลี่ยนจากความเชื่อเดิมมาเป็นความคิดแบบวิทยาศาสตร์ เช่น คอร์เปอร์นิคัส (Nicholas Copernicus: 1473-1543) กาลิเลโอ (Galileo: 1562-1642) นิวตัน (Newton: 1642-1727) มีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตการเกษตร เช่นมีการใช้ระบบรถ拉犁 โดยม้าที่ทำให้มีผลิตภาพสูงขึ้น ประกอบกับเครื่องมือเครื่องจักร ได้รับการพัฒนาขึ้นตลอดจนมีการเพาะปลูกในพื้นดินผืนใหญ่ขึ้น จากการมีผลิตภาพสูงขึ้นทำให้เกิดแรงงานส่วนเกินซึ่งแรงงานเหล่านี้ก็อพยพเข้าสู่เมือง รวมตัวกัน

มากขึ้น ในขณะที่อัตราการเกิดสูง แต่อัตราการตายก็เพิ่มมากขึ้นเนื่องจากเกิด โรคระบาดในชุมชน เมืองในขณะที่วิทยาการทางการแพทย์ยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร

3.3 ในช่วงศตวรรษที่ 18

ในระหว่าง ค.ศ. 1750-1850 ซึ่งเป็นช่วงของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในทวีปยุโรปเป็นจุดที่ นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ของอารยธรรมมนุษย์โลกในแง่ต่างๆอย่างมหาศาล และมีการแพร่ขยายเทคโนโลยีและวัฒนธรรมของอุตสาหกรรมไปอย่างรวดเร็ว จุดสำคัญอีก ประการหนึ่งคือในวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1776 ประเทศสหรัฐอเมริกา (United Colonies) ได้เป็น เอกราช และ ค.ศ. 1789 มีการปฏิวัติในฝรั่งเศส

3.4 ในช่วงศตวรรษที่ 19

ในยุคนี้มีนักคิด ได้เสนอแนวความคิดประชาธิปไตยอย่างมาก เช่น อีเอมันต์ เบอร์ก, เบนเชิ่ม, มิลล์ และเดอท็อกเกอร์วิลล์ (Edmund Burke : 1729-1797, Jeremy Bentham : 1748-1832, John Stuart Mill : 1806-1873, Alexis De Tocqueville : 1805-1859) ประกอบกับในยุคนี้ได้รับผลอย่างต่อเนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป โดยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในชนบทและในเมืองอย่างรวดเร็ว ในและการใช้เครื่องจักร เครื่องกลในการผลิต เครื่องมืออุตสาหกรรม ได้รับการประดิษฐ์ขึ้น อย่างมากในยุคนี้ จึงเกิด โรงงานที่ใช้เครื่องจักร ไอน้ำ เป็นพลังงานขับเคลื่อน แห่ง เช่น ในประเทศอังกฤษ มีกระบวนการผลิตและโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในหลายๆเมือง เช่น เมือง曼เชสเตอร์ จำกัดมีประชากรเพียง 5,000 คน ใน ค.ศ. 1700 กลายเป็น 100,000 คน ในปี ค.ศ. 1800 ลอนดอน เมืองใหญ่ที่สุดในยุโรปขณะนั้นมีประชากรสูงถึง 900,000 คน ในปี ค.ศ. 1800 และ ในศตวรรษที่ 19 มีเมืองที่มีประชากรมากกว่า 100,000 คน ถึงเกือบ 50 เมือง ในศตวรรษที่ 19 เป็นศตวรรษแห่ง การพัฒนาอุตสาหกรรม การเกิดเป็นเมืองและการขยายตัวของการค้า โดยอาศัยระบบตลาด ผลผลิตทางการเกษตรมีเพิ่มมากขึ้น เนื่องจาก มีการพัฒนาการเกษตร เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี มีการวิเคราะห์ดิน ค้วบวิธีการทางเคมี ปัจจัยเริ่มแรกเหล่านี้ ส่งผลให้มีการพัฒนาการเกษตรและผลผลิตอย่างมากทำให้มีผลผลิตเหลือมากผลักดันให้ผู้คนในชนบทพยพเข้าสู่เมือง จึงเกิด โรงงานอุตสาหกรรมขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการขนส่งทางรถไฟ และเรือที่ใช้กำลังเครื่องจักร ไอน้ำ ทำให้การกระจายตัวของผลผลิตทางการเกษตรและผู้คนกระจายไปอย่างรวดเร็ว จึงเกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่าง ก้าวกระโดด ในทวีปยุโรป ในปลายศตวรรษที่ 19 มีการประดิษฐ์รถยนต์ บรรทุกซึ่งสามารถขนส่ง

สินค้าได้โดยสะดวก ประกอบกับการแพทบ์เจริญขึ้นจึงสามารถลดการตายได้เป็นจำนวนมากทำให้ระบบชุมชนเมืองมีความแข็งแกร่งขึ้นมาก

3.5 ศตวรรษที่ 20 และ 21

เริ่มศตวรรษที่ 20 ในปี ก.ศ.1950 ทั่วโลกมีชุมชนเมืองที่มีขนาดของประชากรมากกว่า 100,000 คน ถึง 900 แห่ง และชุมชนเมืองที่มีขนาดประชากรเกินกว่า 1,000,000 คน ถึง 79 แห่ง ในขณะที่ปี 1970 ชุมชนเมืองที่มีขนาดประชากรเกินกว่า 100,000 คนมีถึง 1,600 แห่งและเกินกว่า 1,000,000 คน เพิ่มขึ้นเป็นถึง 164 แห่งในขณะที่มีเมืองที่มีขนาดประชากรเกินกว่า 10 ล้านคน ในโลกนี้ถึง 3 แห่ง ในปี 1970

โดยสรุปแล้วประชากรกว่าร้อยละ 40 นั้นอาศัยอยู่ในชุมชนเมือง จึงเห็นได้ว่าในช่วงก่อน ศตวรรษที่ 17 ปัจจัยของการเลือกที่ตั้งเมืองจะอาศัยปัจจัยที่เอื้อต่อการเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ใกล้แม่น้ำ หรือพื้นที่ลุ่มทำการเพาะปลูก ในขณะที่บุคคลต้องมาจะอาศัยปัจจัยพัฒนาระหว่าง การเกษตรกับปัจจัยความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง จนมาถึงยุคสมัยใหม่ สังคมอุตสาหกรรมที่ ถึงแม้จะจำเป็นต้องอาศัยน้ำก็ตาม แต่ก็สามารถใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยเหลือไม่เป็นปัจจัยหลัก อีกต่อไป (ยกเว้นอุตสาหกรรมบางประเภท) อย่างไรก็ตามการสร้างสังคมและชุมชนเมืองใน ประเทศกำลังพัฒนา โดยส่วนมากจะอาศัยความง่ายและสะดวก โดยสร้างไปตามแนวยาวของถนน ที่เรียกว่าเป็นการพัฒนา "แบบริ้ว" (Ribbon Development) โดยมิได้เป็นการวางแผนบนพื้นที่เฉพาะ แต่อย่างใด

ภาพแสดงการพัฒนาแบบริ้วของเมืองไซมอน ประเทศ
แอฟริกาใต้ ซึ่งมีการตั้งบ้านเรือนไปตามแนวชายฝั่ง
(www.simonstown.com/card/stdc006.jpg)

ภาพแสดงการพัฒนาพื้นที่ที่เอื้อต่อการเกษตรเป็นหลัก โดยมีการวางแผนที่เป็นระเบียบ
([web.ukonline.co.uk/ stephen.johnson/air/](http://web.ukonline.co.uk/stephen.johnson/air/))

แนวคิดในการปฏิสัน พันธ์ต่อ กัน: ปัจเจกชน ชุมชน สังคม รัฐ

โดยภาพรวมพบว่าในยุโรปช่วงยุคกลางถึงก่อนการปฏิวัติฝรั่งเศสใน ศ.ศ.1789 การรวมตัวเป็นกลุ่มก้อน และการสังกัดในชุมชน ชุมนุม สมาคม องค์กรมีขึ้นอย่างมาก many ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับบ้านเมืองน้อยลง รัฐคงใช้อำนาจสรุปร่วมกับองค์กรและสถาบันต่างๆ นอกภาครัฐในการดูแลน้ำเพาประชาชาน โดยองค์กรสถาบันที่ปัจเจกชนเป็นสมาชิกอยู่นั้นก็จะช่วยประชาชานโดย วัฒนธรรม วัฒนธรรมและกฎหมาย ซึ่งเป็นที่ยอมรับจากประชาชาน โดยทั่วไป และรัฐก็ยอมรับให้องค์กรชุมชนและสถาบันเหล่านี้มีอำนาจในการดูแลป้องกันองค์กรในหมู่ สมาชิก ก่อรากลืนน้ำหนึ่งคืออำนาจด่าสาธารณะหรือต่อสังคม โดยส่วนรวมแบ่งกันกือไว้ระหว่างรัฐกับองค์กรอันหลากหลาย และลักษณะเช่นนี้คือความเป็นพหุนิยม ต่อมาในยุคสมบูรณ์ราษฎริชาติ ราช ความเป็นพหุนิยมลดลง อำนาจจึงมาอยู่ที่รัฐ ความเป็นรัฐเอกนิยมมีมากขึ้น จึงถือเป็นการบันthon หรือทำลายอำนาจและบทบาทการทำหน้าที่ขององค์กรชุมชน และองค์กรทางสังคม วิธีการในยุคสมบูรณ์ราษฎริชาติ ราชในยุโรปคือการที่รัฐขึ้นเป็นอำนาจโดยการออกกฎหมายควบคุมจัดการตั้งแต่

ครอบครัว ครือญาติ ค่าสันนักกร อาชีวะสมาคม ชุมชนมหาวิทยาลัย ฐานันดร ชุมชนเมืองอิสรร์ต่างๆ ซึ่งมีองค์ประกอบเป็นเวทีทางสังคม เป็นเวทีของชนชั้นกลาง และเวทีประชาสังคม

ปัจจัยองค์ประกอบในการพัฒนาชุมชนเมืองเมื่อพิจารณาการเกิดขึ้นของเมืองโดยทั่วๆ ไปมี ปัจจัยพิจารณาอื่นประกอบในการสร้างชุมชนเมืองอันได้แก่

1) แนวคิดขั้นพื้นฐาน

ได้แก่การเดือกดึงดูดสังคมกับกิจกรรมหลักของชุมชนเมือง เช่น กิจกรรม การประมง เช่น การหาอาหารเพื่อยังชีพในสมัยก่อน กีดขวางอยู่ในทำเลที่เหมาะสมกับการทำประมง เช่น ริมทะเลหรือปากแม่น้ำที่ราบลุ่มน้ำฯลฯ เป็นต้น

2) ความสวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อยสะอาดสวยงาม

นอกจากนี้ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความสวยงาม น่าอยู่อาศัย มีน้ำสะอาดบริโภค สะอาด ใน การการคุณภาพทางน้ำในสมัยโบราณการเดินทางไปมาโดยสะดวกเป็นสิ่งคิด คำนึงที่สำคัญมากโดยอาศัยการเดินทางทางน้ำ

3) การคิดคำนึงในเรื่องความปลอดภัย

นอกจากนี้การคำนึงถึงภัยพิบัติทั้งจากธรรมชาติและภัยจากมนุษย์ก็จำเป็นสำหรับการเลือกสถานที่ตั้งสำหรับการสร้างเมือง

4) การพัฒนาระบบ

สำหรับการเลือกที่ตั้งในยุคสมัยใหม่ของเมืองใหญ่ในช่วงหลังปี พ.ศ.1345 เป็นต้น นามักจะคำนึงถึง การค้าขายและการขนส่งสินค้าและกิจกรรมที่เอื้อให้เกิดความสะดวกกับ การค้าเป็นหลัก

4. ปัจจัยกระบวนการเกิดเป็นเมืองในแง่เศรษฐศาสตร์

4.1 ปัจจัยด้านอุปสงค์ อุปทาน

ปัจจัยด้านอุปสงค์

การเพิ่มขึ้นของอุปสงค์ของตลาดภายใน เช่น การที่ชุมชนมีประชากรมากก็จะมีรายได้มาก ทำให้เกิดความต้องการในการบริโภคมากขึ้นในท้องถิ่นในทางเดียวกันความต้องการดังกล่าวก็ จะช่วยกระตุ้นการผลิตของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วยเช่นกัน ดังนั้นความต้องการใน ท้องถิ่นจึงเป็นเครื่องประกันการผลิตภายในท้องถิ่นได้ทางหนึ่ง

ปัจจัยด้านอุปทาน

เป็นปัจจัยในรูปของผลประโยชน์ของค่าใช้จ่ายในเชิงปริมาณเทียบของการลงทุน เช่น ผู้ลงทุนย่อมจะแสวงหาสถานที่ที่เอื้ออำนวยต่อการมีแรงงานที่มีความชำนาญต่างๆ ก่อให้เกิด การประหัดและสามารถถ่ายทอดผลผลิตและสิ่งต่างๆ ที่เอื้อต่อกระบวนการผลิตของตนได้ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งของการขยายตัวของเมืองหรือเศรษฐกิจของชุมชนนั้นๆ

4.2 ความเป็นเมืองกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

จากการศึกษาของ เวนเดอร์สัน (Vernon Henderson) (Henderson Vernon 2000) พบว่ามีสหสัมพันธ์ระหว่างระดับความเป็นเมืองของประเทศกับรายได้ต่อหัวของประชาชาติในระดับค่า สัมประสิทธิ์ถึง 0.85 ลักษณะที่ปรากฏจากการดันความเป็นเมืองที่เพิ่มขึ้นได้แก่

- 1) การพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรม ไปเป็นสังคม อุตสาหกรรม
- 2) เกิดการผลิตที่มีประสิทธิภาพจากความหนาแน่นของธุรกิจและอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้น จากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและหนาแน่น ในชุมชนเมืองซึ่งนำมาสู่ข้อมูลข่าวสารที่ 儇แวนในชุมชนได้รวดเร็ว, การใช้แรงงานอย่างเต็มประสิทธิภาพ, ความประยุคในการขนส่ง การแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ผลิตตลอดจนการกระจายผลผลิต

อย่างไรก็ตาม เมนเดอร์สัน ได้ให้ข้อสังเกตว่าแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นของสังคมเมืองชนเกิดผล ในทางตรงข้ามดังกล่าวคือภาวะความหนาแน่นจนเกินพอดี (Over Concentration) จนเกิดปัญหาที่ สร้างต้นทุนในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองที่สูงขึ้น เช่น การที่คนในเมืองต้องเดินทางไกลเข้าจาก การขยายตัวของเมือง, ความแออัด, ค่าครองชีพที่สูงขึ้น, ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น, คุณภาพชีวิตที่ตกต่ำลง

ดังนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้ที่เกี่ยวข้องจึงควรสร้างสมดุลให้เกิดขึ้น โดยพยายามหาจุดที่พึง ปราศจากความหนาแน่นของเมือง (Optimal Degree of Urban Concentration) ซึ่งทางออก ในการแก้ไขปัญหาอาจ ได้แก่ การกระจายความเจริญหรือข่ายฐานการผลิต ไปยังเมืองอื่นที่อาจลีก ไกลเข้าไปในคืนแคนของประเทศ (Hinterland) แทนการพัฒนาศูนย์กลางเศรษฐกิจที่มักจะเกิดขึ้น เนื่องจากเป็นอู่นอกจากนั้นยังต้องอาศัยนโยบายในระดับสูงมาช่วยแก้ไขปัญหา เช่น นโยบายการกระจายอำนาจ นโยบายการพัฒนาพื้นที่ นโยบายการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน ทางเศรษฐกิจแห่งใหม่ฯลฯ

ผลการศึกษาของธนาคารโลกอีกเรื่องหนึ่งในเชิงของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ใช้ตัวเลขผลิตมวลรวมประชาชาติ (GNP) ของประเทศต่างๆที่ชุมชนเมืองมีส่วนสร้างให้เกิดขึ้นซึ่งผู้ศึกษาได้จัดแบ่งประเทศออกเป็น 3 กลุ่มพบว่า กลุ่มประเทศที่ประชากรมีรายได้ต่ำนั้นชุมชนเมืองจะมีส่วนต่อการสร้าง GNP ประมาณร้อยละ 55 , ร้อยละ 75 สำหรับประเทศที่มีประชากรมีรายได้ระดับปานกลาง และร้อยละ 85 สำหรับประเทศที่มีประชากรมีรายได้ต่ำที่สุด (World Bank 1999-2000, 126) ผลการศึกษาดังกล่าวย่อมชี้ให้เห็นถึงบทบาทนำของเมืองในทางเศรษฐกิจในเชิงของตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) ของประเทศ ซึ่งชุมชนเมืองมีส่วนสร้างหรือกำหนดอย่างมาก

5. ลักษณะและรูปแบบของการพัฒนาของเมือง

จากบทที่ 2 จะเห็นได้ว่ามนุษย์มุ่งที่จะอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อประโยชน์ให้กับตนเองให้ได้มากที่สุด และเห็นว่าการอาศัยอยู่ในชุมชนเมือง (Urban Community) น่าจะเหมาะสมกว่าชุมชนชนบท (Rural Community) ด้วยเหตุผลดังกล่าว ชุมชนเมืองจึงเป็นเป้าหมายที่ดีกว่าของมนุษย์ทั้งในแง่ประสิทธิภาพ ความชำนาญในการผลิตที่เกิดจากการร่วมกันทำ และการมีปฏิสัมพันธ์ของกิจกรรมที่มีอยู่อย่างหลากหลาย (Diversity) และหลากหลาย (Multiplicity) ที่มีมากกว่าในชุมชนชนบทที่ต่างคนต่างทำ ในขณะที่ความเห็นดังกล่าวก่อให้เกิดชุมชนเมืองอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะภายในทศวรรษที่ 18 นี้แทนที่ชุมชนเมืองจะตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้อย่างเหมาะสมตรงข้ามความเจริญของชุมชนเมืองที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและการขยายอย่างรวดเร็วนี้ก่อให้เกิดปัญหาความไม่สงบตัวเองในหลายเมืองจึงเกิดภาวะที่ไม่น่าอยู่โดยเฉพาะในแง่ที่สภาพแวดล้อมที่สื่อสารจากภาระทำงานมนุษย์จนเมืองใหญ่กำลังก้าวเข้าไปสู่การลดน้อยถอยลงของคุณภาพชีวิตที่มากขึ้นๆในปัจจุบัน รูปธรรมที่ชัดเจนคือการมีปฏิสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ในระบบชุมชนเมืองระหว่างสิ่งที่เป็นธรรมชาติกับสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจะนำมาสู่ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในอนาคต ดังนั้นการมองระบบในเวชของชุมชนเมืองอย่างเป็นระบบและพิจารณาในแต่ละส่วนเพื่อที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาหรือที่จะให้มีองเป็นเครื่องตอบสนองหรือเป็นเป้าหมายของมนุษย์ได้อย่างเหมาะสมนั่นคือ เมืองที่มีสภาพแวดล้อม ที่ดีจึงเป็นแนวทางที่มนุษย์ในชุมชนเมืองกำลังแสวงหา

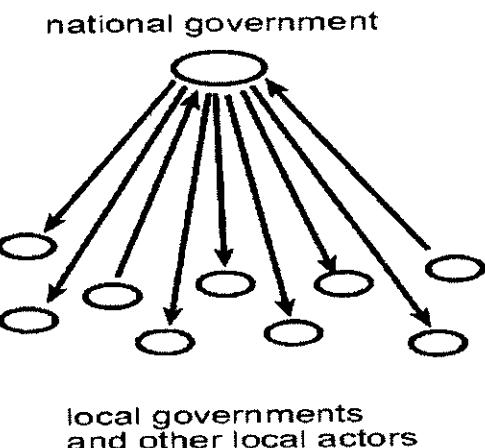
5.1 แนวความคิดทฤษฎีในการพัฒนา: ปัจจัยหลักในการพัฒนาเมือง

การพัฒนาชุมชนเมืองมีความสอดคล้องและเป็นไปตามแนวคิดและกระบวนการการพัฒนาในแต่ละยุคสมัยที่ผ่านมาสามารถสรุปบทเรียนการพัฒนาเมืองที่สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศได้เป็น 5 แนวคิดคือ

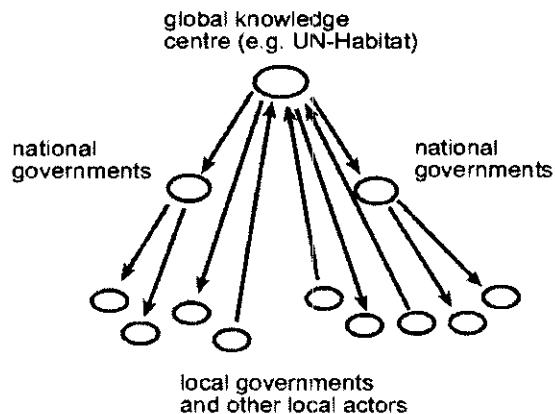
ก) ทฤษฎีในการพัฒนาเศรษฐกิจ (*Economic Development Theory*)

ทฤษฎีในการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวคิดของโทราโด (Micheal P Torado) แบ่งออกเป็น 5 แนวทางที่มุ่งเน้นได้แก่ การมุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (The Growth-oriented Approach : Economic Growth & Industry) การมุ่งเน้นการจ้างงาน (The Employment-oriented Approach) การมุ่งเน้นการตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (The Basic-needs Approach) การแก้ไขปัญหาความยากจน (The Poverty-oriented Approach) นิเวศน์วิทยาและการสร้างสมรรถนะขององค์กร (Ecology & Carrying Capacity or capacity building) และการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแนวคิดของนักวิชาการของธนาคารโลก และองค์การสหประชาชาติ ในระบบหลังซึ่งเป็นแนวคิดจากรัฐชาติในระบบรวมศูนย์

Transforming Local Knowledge into
National Government Policies

Globally-managed Knowledge Sharing

แบบจำลองการกำหนดนโยบายจากศูนย์กลางสู่เบื้องล่าง

ข) ทฤษฎีการวางแผนภาค (*Regional Planning Theory*)

นักคิดในกลุ่มทฤษฎีการวางแผนภาค (Regional Planning Theory) เช่นแนวคิดของฟรีด แฟร์แมนน์ (John Friedmann) ที่ให้ความสนใจการให้ความสำคัญในการพัฒนาที่แกนกลางและผ่านกระบวนการกระจายไปยังปริมณฑลโดยรอบ (Core and Periphery) หรือการกำหนดศูนย์กลางหรือชุมชนหลักในการพัฒนาเพื่อที่จะให้ศูนย์กลางดังกล่าวค่อยๆ หนีบรวมมาให้เกิดความเจริญแก่เมืองหรือชุมชนอื่น โดยรอบในลักษณะปรากฏการณ์ “ระริน” (Trickle-down Effect) ดังนั้นศูนย์กลางดังกล่าวก็จะได้รับการพัฒนาหรือการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (Economy of infrastructure investment) เช่นการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม (Industrial Complex) ยังจังหวัดต่างๆ ในภูมิภาค แนวคิดนี้ยังระบุถึงลำดับขั้น (Categories) ของการพัฒนา เช่น Friedmann เห็นว่าเริ่มจากการกำหนดแกนศูนย์กลาง (Core regions) พื้นที่ที่มีแนวในการเปลี่ยนแปลง (upward-transition area) แหล่งทรัพยากร (resource frontier region) พื้นที่ที่เริ่มเปลี่ยนแปลงในเชิงขาลง (downward-transition area) หรือตอนดูดซึ่งเขตที่มีปัญหาเฉพาะ (special problem region) ตลอดจนการดำเนินธุรกิจ ปัจจัยสิ่งแวดล้อมและปัญหาสังคมอื่นๆ (Economic, Social, Environment)

ก) ทฤษฎีย่านกลาง (Central Place Theory)

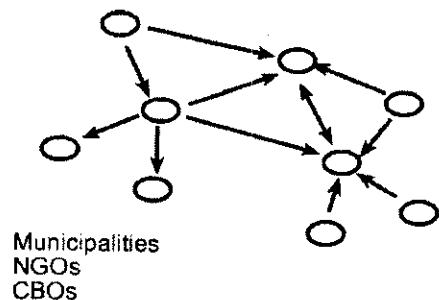
เป็นแนวคิดของนักวิชาการทางภูมิศาสตร์เช่น มาร์ก เจฟเฟอร์สัน (Mark Jefferson, 1931) เป็นแนวคิดที่นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับชนบท, หมู่บ้านกับเมือง, เมืองกับนคร ซึ่ง ไม่สามารถแยกออกจากกัน ได้ซึ่งมุ่งสนใจตำแหน่งของชุมชนและความเป็นศูนย์กลาง โดยอธิบายว่า เมืองมีความจำเป็นในฐานะความเป็นศูนย์กลาง (Centrality) และไม่มีเมืองใดที่ไม่ได้ให้ความ สำคัญด้าน ตลาด การค้า การค้ายาง หนาแน่นหรือแม้แต่สิ่งรับภาระจิตใจแก่คนเดนเบื้องหลัง (Hinterland) แรงจูงใจด้านกำไร การแสวงหาและการสะสมทุนช่วยขับเคลื่อน หรือเช่นที่บรรยาย (Fernan Braudel) ให้เห็นว่านครเป็นตัวจักรทางเศรษฐกิจ จากการเป็นศูนย์กลางอุดสาหกรรม และธุรกิจคือการประดัดโถกการรวมเป็นกรุง (Agglomeration Economies) ดังนั้นคร ทั้งหลายไม่ได้เติบโตจากตนเอง ชนบททำให้เกิดนครขึ้นเพื่อที่จะต้องทำกันในย่านกลาง (Central Place) (บงกชรัตน์ เศษะไตรศักดิ์ 2532)

ด้วยเหตุผลกล่าวชุมชนศูนย์กลางแต่ละแห่งจึงมีลำดับศักดิ์ (Hierarchy) ของความเป็นศูนย์ กลาง เช่นเมืองเล็ก, เมืองใหญ่, นคร, มหานคร ฯลฯ นอกจากนี้ในทำนองเดียวกันนักสังคมวิทยาชั้น สูงใช้เกณฑ์ระยะห่างและความสัมพันธ์ของความเป็นศูนย์กลางกับชนบทโดยรอบ อีกด้วย

ง) แนวคิดทางเลือกในปัจจุบัน (ยุทธศาสตร์ทางเลือก, ชุมชนชาติป้าไทย)

ยุทธศาสตร์ทางเลือกนี้ชิบหายแนวทางใหม่ที่ชุมชนจะต้องพัฒนาขึ้นเพื่อทดสอบหรือ ชดเชยแนวทางการพัฒนาตามกระแสหลักในอดีต เช่นแนวคิดทางสายกลาง, การมุ่งเน้นชีวิตความ เป็นอยู่ที่ดีและการจัดสวัสดิการสังคม, การมุ่งส่งเสริมการเมืองภาคประชาชน การลงทุนทางสังคม การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตลอดการมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างไรก็ตามในแนวทางที่ เสนอแนะในเชิงนโยบายของกลุ่มนี้ก็เสนอให้มีการปฏิรูปภาครัฐ การสร้างความเป็นประชาธิปไตย การกระจายอำนาจไปสู่ส่วนท้องถิ่น

ในส่วนของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและชุมชนชาติป้าไทยนั้นแนวทางนี้มุ่งเน้นการ ลดการพึ่งพิงจากภายนอกโดยให้เน้นการพึ่งตนเอง (Self-Reliance), การมีชีวิตอย่างพอเพียง (Self-Sufficiency), การเน้นวัฒนธรรมชุมชน (Cultural Community), ภูมปัญญาท้องถิ่น (Tradition Wise), การส่งเสริมองค์กรประชาชนสังคม (Civil Society Organization-CSOs), และเน้นทางเลือก และการตัดสินใจโดยมีฐานที่ชุมชน (Participation & Community-based Determinations) เป็นศูนย์

แบบจำลองแสดงรูปแบบการทำงานเครือข่ายชุมชนในปัจจุบัน

๑) ทฤษฎีที่ว่าด้วยการเติบโตและการพัฒนาของเมือง (*Urban Growth Theory*)

เป็นกลุ่มทฤษฎีที่มุ่งอธิบายในเชิงรูปลักษณะของการขยายตัวซึ่ง ปัจจัยที่จะมาเป็นตัวกำหนดลักษณะหรือรูปแบบของการเจริญเติบโตของเมืองอาจมีได้หลายประการ เช่น จุดเริ่มต้นของเมืองที่อาจขึ้นไปคู่ข้อกำหนดทางประวัติศาสตร์ (เช่นการติดต่อ การป้องกันภัยแล้ว) หรือการเจริญเติบโตของเมืองภายหลังจากนั้น ลักษณะหน้าที่หรือกิจกรรมของเมือง ทำเลที่ตั้งของเมือง การมีปฏิสัมพันธ์ทั้งภายนอกและภายในเมืองนั้นๆ อย่างไรก็ตามอาจจำแนกทฤษฎี หรือแนวความคิดออกเป็น 3 แนวทาง ได้แก่ (William A. Andrews n.d, 60)

1) ทฤษฎีการพัฒนาจากศูนย์กลาง (*The Concentric-Zone Theory*)

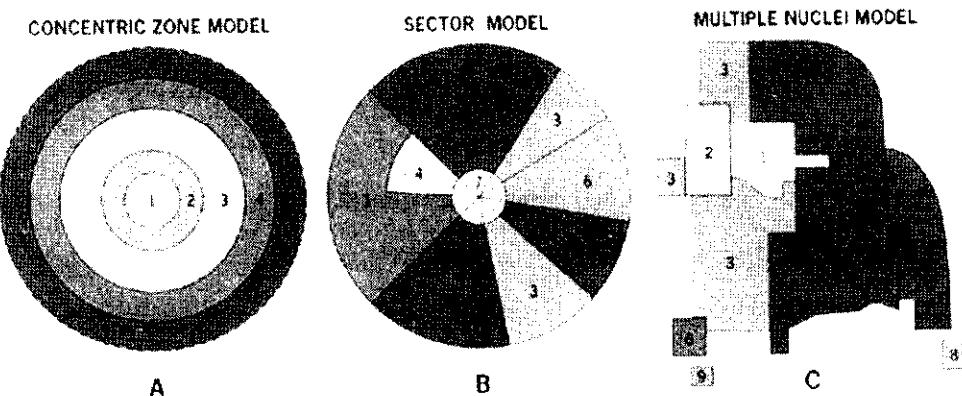
ทฤษฎีการพัฒนาจากศูนย์กลางนำเสนอด้วยนักสังคมวิทยาชื่อ เบอร์เกส (Ernest Burgess) ในปี 1925 ที่เห็นว่าเมืองจะเริ่มพัฒนาจากศูนย์กลางกลางที่เรียกว่า ย่านใจกลางธุรกิจ (CBD) ต่อรอบโดยย่านที่กำลังพัฒนาไปเป็นย่านธุรกิจ (The Transition Zone) ที่จะเป็นศูนย์กลางธุรกิจของเมืองที่โถเขี้ยวเรือฯ โดยอาจไปเบียดแหล่งที่อยู่อาศัย พื้นที่ว่างรอบที่สามคือพื้นที่กึ่งธุรกิจที่อาจปนไปกับที่อยู่อาศัยของคนชั้นกลางขึ้นไปที่พยาภรณ์ปลิกหนีจาก CBD ที่แออัด และประกอบกับโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า จึงแสวงหาสภาพแวดล้อมส่วนตัว (ที่พักอาศัย) แยกออกจากที่ทำงาน พื้นที่ดังออกไปทางที่สามอาจเป็นย่านที่พักอาศัยของผู้มีฐานะดี และพื้นที่ว่างรอบนอกสุดที่เรียกว่า ถนนชานเมือง (Suburb) ก็จะเป็นถิ่นที่อยู่ของผู้คนหัวไปที่ทำงานและต้องเดินทางไกล (Commuter Zone) ที่จำเป็นต้องพึ่งการขนส่งสาธารณะเป็นหลัก

2) ทฤษฎีการเจริญเติบโตของพื้นที่เมืองท่ามกลางส่วน (The Sector Theory)

ทฤษฎีการเจริญเติบโตของพื้นที่เมืองท่ามกลางส่วนนำเสนอโดยนักเศรษฐศาสตร์ด้านการจัดการที่ดินชื่อ โฮยต์ (Homer Hoyt) ในปี 1939 ซึ่งพบว่าในหลายเมืองจะมีการเจริญเติบโตจากศูนย์กลางในลักษณะแผ่นขยายเฉพาะด้านเป็นส่วนๆ ไป มิใช่ขยายไปโดยรอบ โดยจะแผ่นขยายไปตามเส้นทางการคมนาคมที่เอื้ออำนวย เป็นหลัก

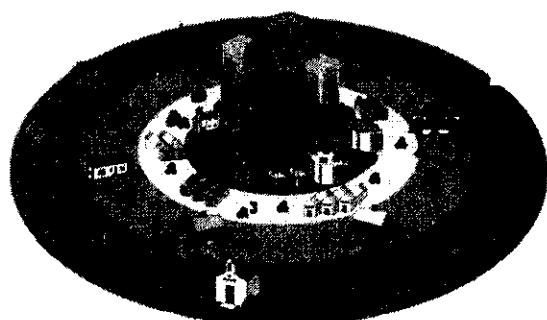
3) ทฤษฎีการพัฒนาเมืองในเชิงผสมผสาน (The Multiple-Nuclei Theory)

ทฤษฎีการพัฒนาเมืองในเชิงผสมผสาน เสนอโดยนักภูมิศาสตร์ 2 ท่านคือ แฮริส และ อัล แมน (Chauncy Harris & Edward Ullman) ในปี 1945 เป็นการนำเสนอทฤษฎีการเจริญเติบโตและพัฒนาของเมืองในรูปแบบที่ผสมผสาน กันว่าคือ การกำหนดพื้นที่สำหรับดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะขึ้นกับลักษณะความจำเป็น และประโยชน์ของการทำกิจกรรมนั้นๆ เช่น พื้นที่อุตสาหกรรม บางอย่างอาจจำเป็นอย่างยิ่งที่จะอาศัยความใกล้เคียงกับโครงข่ายการคมนาคมขนส่ง ย่านที่พักอาศัย ของคนชั้นสูงจำเป็นต้องมีสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ที่ดี ไม่มีความแออัดเป็นต้น ดังนั้นการใช้พื้นที่จะประดิษฐ์ต่อ กันเป็นส่วนๆ โดยไม่มีรูปร่างที่แน่นชัด ในบางกรณีพื้นที่ CBD ในระยะแรกอาจแทรกอยู่ในพื้นที่อื่น หรือปรากฏให้เห็นอยู่หรือสามารถดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องจากทั้งปัจจุบันโดยมิได้ยกข้ายหรือแผ่นขยายออกไปแต่อย่างใด สำหรับเมืองบางเมืองเป็นต้น (แผนภาพ)

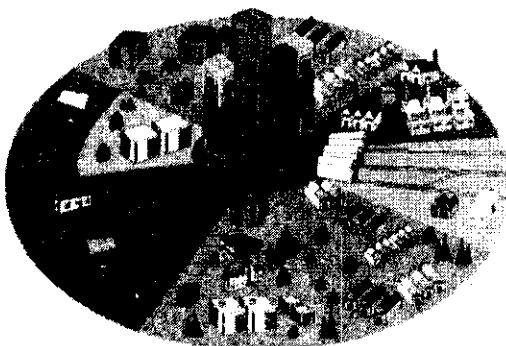

The Concentric Zone Theory	The Sector Theory	The Multiple Nuclei Theory
Zone: 1 Central Business District	Area: 1 Central Business District	1. Central Business District
Zone: 2 Transition Zone	Sector:2 Wholesale light Manufacturing	2. Wholesale light manufacturing
Zone:3 Zone of independent workingmen's homes	Sector:3 Low-income residential	3. Low-income residential
Zone:4 Zone of better residences	Sector:4 Middle-income residential	4. Middle-income residential
Zone:5 Commuter zone	Sector: 5 High-income residential	5. High-income residential 6. Heavy manufacturing 7. Outlying business district 8. Residential suburb 9. Industrial suburb

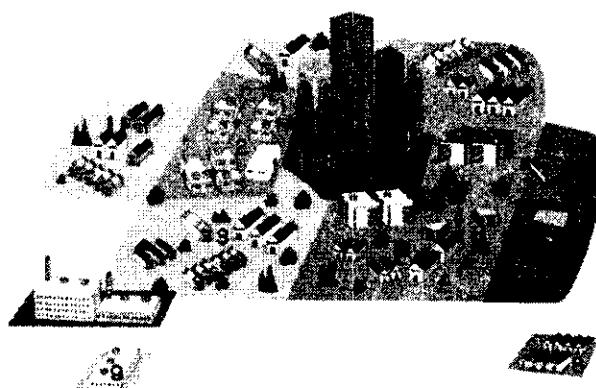
Concentric Zone Model

Sector Model

Multiple Nuclei Model

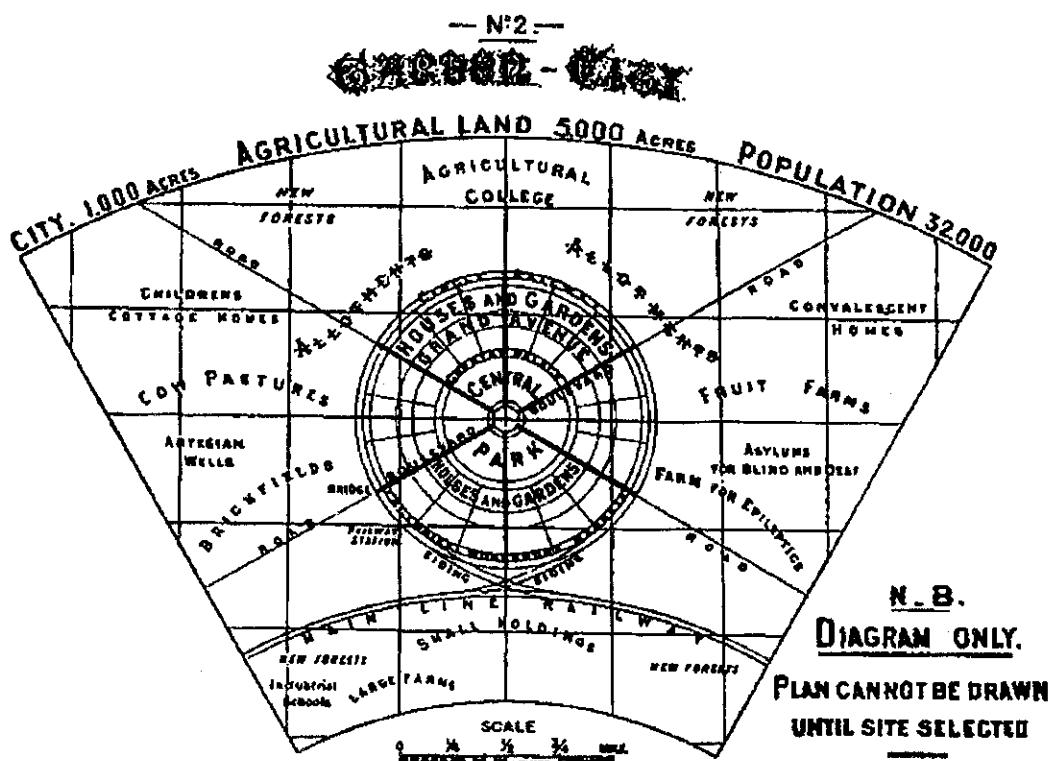
(Source: biogeo.geo.ntnu.edu.tw/social/lesson19)

5.2 ลักษณะและแนวคิดของเมืองประเภทต่างๆ

1) อุทยานนคร (Garden Cities)

คำว่า “อุทยานนคร” (Garden Cities) (สุมาลี วัฒนศิริพ 2535) คือเมืองที่ออกแบบเพื่อจุดประสงค์ให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในแง่ความเป็นอยู่ การค้าอุตสาหกรรม ตลอดจนสุขภาพ อนามัยที่อาศัยปัจจัยความสอดคล้องกับมาตรฐานของชีวิตของคนในเมือง อุทยานนครอาจถูกจำกัดด้วยสัดส่วน หรือขนาดของพื้นที่ และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในขณะที่พื้นที่เกษตรกรรม หรือชนบทจะอยู่โดยรอบของเมือง เพื่อให้เกิดความสวยงาม

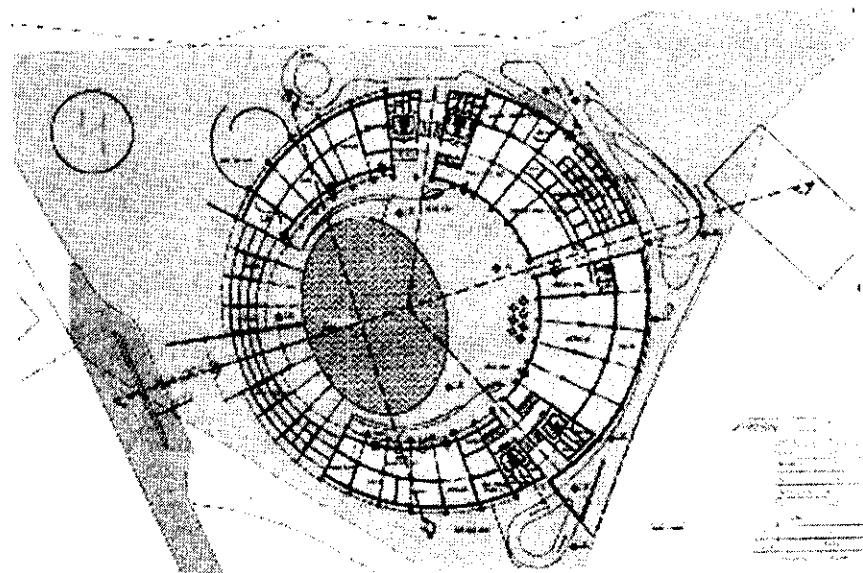
การที่เมืองล้อมรอบด้วยพื้นที่ชนบทอย่างซักเจน โดยที่เมืองมิได้มีการขยายตัวหรือมีการตอบรับหรือการขับของพื้นที่ชนบทออกไปเป็นวงกว้างขึ้นเรื่อยๆ เช่นการขยายตัวของเมืองโดยทั่วๆ ไปนั้น ลักษณะดังกล่าวมิใช่อุทยานนครตามความหมายนี้

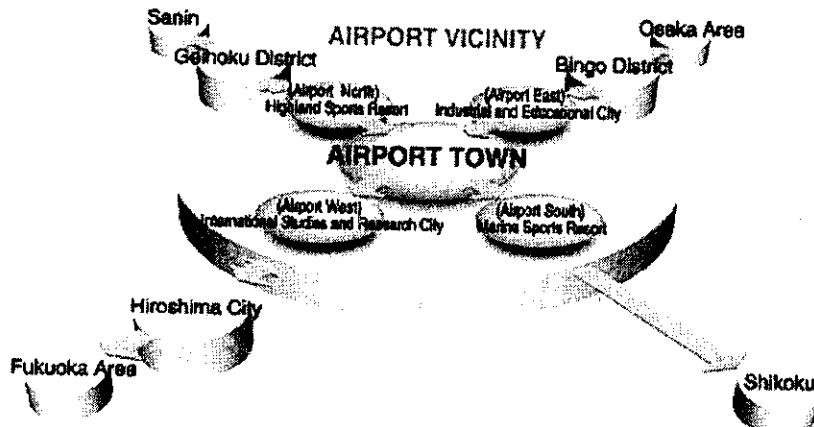

แผนผังของอุทยานนคร

2) เมืองบริวาร (*Satellite Town*)

เกิดขึ้นจากความต้องการแก้ไขปัญหาหรือต้องการการพัฒนาเมืองใหม่รอบเมืองเดิมเพื่อแบ่งเบาภาระเมืองแม่หรือมีความเรื่องโขงย่างใกล้ชิดกับเมืองแม่ ในขณะที่เมืองนี้สามารถสนับสนุนสักขีพัฒนาต่อไปได้โดยไม่ต้องรบกวนกิจกรรมในเมืองเดิม ตัวอย่างเช่นเมืองที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับผู้คนในเมืองที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เช่นเมืองเชียงใหม่ ที่มีการวางแผนอย่างดีสำหรับเป็นเมืองอุตสาหกรรม เกษตรกรรม หรือพาณิชยกรรม เป็นต้น แน่นอนว่าจะต้องมีการสร้างสาธารณูปโภคที่จำเป็นไว้รองรับกับความต้องการเมืองนั้นๆ เมืองบริวารเกิดขึ้นเนื่องจากว่าตามปกติแล้ว แนวโน้มการขยายตัวของเมืองจะเป็นไปในลักษณะการขยายออกไปจากศูนย์กลางทุกด้าน ดังนั้นพื้นที่ชนบทเดิมที่อยู่รอบด้วยพื้นที่ชนบทต้องขยายวงกว้างออกไป (Sub-urban) ในขณะที่เมืองที่น่าอยู่อาศัยเดิมที่รายรอบด้วยพื้นที่ชนบทต้องขยายวงกว้างออกไป ออกจากกลางเมืองเรื่อยๆ เพราะแรงผลักดันการขยายตัวของเมืองที่มิได้มีจุดจำกัดแต่เพื่อป้องกันมิให้เกิดสภาพดังกล่าว และการคงรักษาเมืองเดิมให้เป็นเมืองที่น่าอยู่อาศัยเอาไว้ ประกอบกับความจำเป็นของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมของเมืองที่ต้องเดินทางออกไปยังเมืองที่จึงจำเป็นต้องสร้างเมืองบริวารเพื่อกิจกรรมเฉพาะ โดยเมืองบริวารจะมีระเบียบจากเมืองใหญ่ (เดิม) พอสมควรและมีเส้นแบ่งระหว่างเมืองทั้งสองด้วยพื้นที่ชนบทนั้นเอง (แผนภาพ)

แนวคิดของการสร้างชุมชนเมืองโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ:
ให้เป็นเมืองเพื่อกิจกรรมการขนส่งทางอากาศในประเทศญี่ปุ่น

(Airport Vicinity/ Airport Satellite Town, www.pref.hiroshima.jp/.../ricchi/r_rinkuu-e.html)

3) เมืองใหม่ (New Town)

การสร้างเมืองใหม่อาจมีเหตุผลความจำเป็นในหลายลักษณะ และเมืองที่สร้างขึ้นอาจสร้างเพื่อแก้ไขปัญหาจากเมืองเดิม แต่โดยทั่วไปเมืองใหม่จะถูกสร้างขึ้นจากปัญหาของเมืองเดิมอันได้แก่ ปัญหาราคาที่ดินแพง ความแออัด การขาดแคลนที่อยู่อาศัย หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม และผู้คนต้องการเมืองที่ดีกว่าที่เมืองเดิมไม่สามารถตอบสนองได้อีกต่อไป และผู้คนคาดหวังว่าเมืองใหม่จะสนองตอบความต้องการหรือแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ดังนั้นการสร้างเมืองใหม่จึงมีความจำเป็นตัวยเหตุผลดังกล่าว ในขณะนี้เมืองใหม่จึงมีกิจกรรมครอบคลุมด้านโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาเมืองแม่ แต่ก็อยู่ไม่ไกลจากเมืองแม่ (เดิม) เพราะจะสามารถดึงดูดผู้คนไปลงทุนยังเมืองใหม่ได้ ในประเทศไทยมีความคิดที่จะสร้างเมืองใหม่รองรับกรุงเทพมหานครที่ขยายออกไปเรื่อยๆ โดยไม่มีที่สิ้นสุด โดยได้เลือกพื้นที่หลายแห่ง รวมทั้งที่จังหวัดฉะเชิงเทราและล่าสุด (ปี 2547) รัฐบาลได้วางแผนการก่อสร้างที่จังหวัดนครนายก เป็นต้น แต่ก็ยังคงหน้าไม่แท้ที่ควร *

---

* ตัวอย่างการสร้างเมืองใหม่แห่งหนึ่งที่มีชื่อเสียงคือ เมืองใหม่ตามะ (Tama New Town) ห่างจากกรุงโตเกียวไปทางทิศตะวันตก 30 ก.m. บนพื้นที่ 2,980 เฮกตาร์โดยจำกัดประชากรไว้ที่ 3 แสนคน และเป็นแบบของการสร้างเมืองใหม่ที่จังหวัดนครนายกของไทย

โครงการเมืองใหม่จังหวัดนครนายก

กรอบนโยบายรัฐบาล

โครงการเมืองใหม่ นครนายก มีประชากรเป้าหมายจำนวน 2 – 2.5 แสนคน ในปีอีกด้านได้กำหนดที่ตั้งบริเวณตอนเหนือของอำเภอป้านนา จังหวัดนครนายก ซึ่งเมื่อศึกษารายละเอียดแล้วพบว่าพื้นที่ที่เหมาะสมครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด คือ นครนายก และสระบุรี

รัฐบาลมีนโยบายเบื้องต้น โดยการจัดตั้งบรรษัทพัฒนาเมือง มาดำเนินโครงการเมืองใหม่ให้เป็นรูปธรรม ซึ่งจะเป็นรูปแบบองค์การ รัฐวิสาหกิจ องค์การมหาชน หรือองค์กรพิเศษ เมื่อонกับ บสท. โดยมีอำนาจในการซื้อที่ดิน เวนคืน รวมรวมที่ดิน ขั้นรูปที่ดิน ร่วมทุนกับภาคเอกชน ออกพันธบัตร ถูกยืมทุนฯลฯ ส่วนการได้มาซึ่งที่ดินจะมีรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การจัดซื้อ การวนคืน การสมัครใช้เข้าร่วม โครงการเมืองใหม่ การแลกเปลี่ยนที่ดิน การขั้นรูปที่ดิน ที่ดินของรัฐ (ที่ทหาร ที่ราชพัสดุ สปก. ที่สาธารณะมีบัตรของแผ่นดิน) เป็นต้น

ที่ตั้งโครงการ

ที่ตั้งโครงการเมืองใหม่ นครนายก มีระยะทางประมาณ 93 กิโลเมตรจากกรุงเทพมหานครใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ 1 ชั่วโมง โดยมีถนนทางเข้าลักษณะ ถนนพหลโยธินเลี้ยวขวาเข้าถนนสุวรรณศร มีทางรถไฟ 2 สาย คือสายท่าเรือนำสีกเหลมฉบับ ไปชุมทางแก่งคอย สระบุรี และสายกรุงเทพฯ-คลอง 19-อวัญประเทศ-สระบแก้วซึ่งในระยะต่อไปจะมีการก่อสร้างเชื่อมโยงกับแก่งคอย และน้ำรากสีมา มีรถไฟแรงคู่ เชื่อมโยงถนนบินสุวรรณภูมิกับเมืองใหม่ และรถไฟความเร็วสูง กรุงเทพฯ-นครนายก และ เชื่อมโยงกับถนนบินสุวรรณภูมิ

ขอบเขตพื้นที่โครงการ

ครอบคลุม 17 ตำบล 4 อำเภอ และ 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครนายก มีอำเภอป้านนา ได้แก่ ตำบลเจาเพ็ม, ตำบลศรีกระอาง, ตำบลบ้านพริก, ตำบลป่าจะ, ตำบลบ้านพร้าว, ตำบลพิกุลทอง, จังหวัดสระบุรี ได้แก่ อำเภอแก่งคอย, ตำบลชำพักเพว, ตำบลท่ามะปราง, ตำบลชะอม, ตำบลห้วยแห้ง, อำเภอวังเหล็ก, ตำบลมิตรภาพ และอำเภอวิหารแดง ได้แก่ ตำบลเจริญธรรม, ตำบลคลองรือ, ตำบลบ้านคำ, ตำบลหนองสรวง, ตำบลวิหารแดง

การรวมสภាពัฒนาปัจจุบัน

บริเวณโครงการมีสภาพแวดล้อมที่ดี มีทัศนียภาพสวยงาม เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน โดยมีภูมิประเทศเป็นเนินเขาสับกับที่ราบลὸนลูกฟูกติดกับที่ราบลุ่ม ปัจจุบันการใช้ประโยชน์ที่คืนเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเป็นหลัก และมีการตั้งถิ่นฐานเบาบาง ชุมชนกระชุกตัวอยู่เฉพาะในเขตเทศบาล พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐฯและที่ราชพัสดุ และที่ดินบางส่วนมีพระราชกฤษฎีกาใช้พื้นที่ในการราชการอยู่แล้ว บริเวณโครงการจึงยังมีพื้นที่ว่างพอที่รัฐฯ จะเข้าไปใช้ประโยชน์ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อประชาชนจำนวนไม่มาก ประหัดงบประมาณในการเรวนคืนและเตรียมพื้นที่เพื่อการพัฒนา นอกจากนี้ โครงการเมืองใหม่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งสาธารณูปโภคที่สำคัญ อาทิ เชื่อมป่าสัก แม่น้ำป่าสัก เชื่อมคลองท่าค่าน เป็นต้น จึงเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนามีอย่างใหม่

ลักษณะของเมืองใหม่

เป้าหมายหลักในการพัฒนาเมืองใหม่ นายนายก คือ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นเมืองทันสมัย มีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างหลากหลาย สวยงามและสาธารณูปการที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในโครงการเป็นอย่างดี มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ที่อยู่อาศัยใกล้กับแหล่งงานสภาพแวดล้อมดี ปลอดภัย ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงในการคมนาคมด้านต่างๆ อาทิ ชุมชนและพาณิชยกรรม การศึกษา สุขอนามัย อุตสาหกรรม สะอาด มีระบบการสื่อสารทันสมัย และระบบคมนาคมขนส่งมวลชน สะดวก รวดเร็ว ประชาชนสามารถเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้ด้วยการเดินเท้าหรือ จักรยานและระบบขนส่งมวลชนเป็นหลัก มีบรรยากาศแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย

ฐานเศรษฐกิจของเมืองใหม่ มุ่งพัฒนาภาคธุรกิจ การค้า และอุตสาหกรรมด้านแบบที่ใช้ความรู้ความชำนาญทางวิชาชีพและเทคโนโลยีระดับสูง รับบทบาทเป็นศูนย์กลางพัฒนาผลิตภัณฑ์และเชื่อมโยงตลาด ผู้ซื้อ กับผู้ผลิต มุ่งเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขันของธุรกิจไทยในระดับภูมิภาคเอเชียและระดับโลก ซึ่งจะเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่เข้มแข็งให้กับประเทศไทยและทั่วโลก

ตำแหน่งที่ตั้งเมืองใหม่ เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่เชื่อมต่อ กับแหล่งพลังงานท่องเที่ยวสำคัญ ในภาคกลางและภาคตะวันออก ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งพื้นที่เองมีสภาพภูมิประเทศที่ตอบสนองด้วยภูเขาและอาณาดี จึงมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้เพื่อคงคุณค่าท่องเที่ยวโดยพัฒนาให้เป็นแหล่งโรงแรมที่พักตากอากาศชั้นดี มีบริการนำเที่ยวระยะสั้นภายใน 1 วัน ไปยังจุดท่องเที่ยวต่างๆ โดยรอบ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะกลับมาพักค้างคืนและใช้บริการเพื่อการพักผ่อนใน

โครงการเมืองใหม่ ในขณะเดียวกัน สามารถสร้างให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาด้านการโรงแรม การอาหารและการท่องเที่ยวระดับประเทศและระดับภูมิภาคเอเชีย นอกจากนี้ โครงการยังมีศักยภาพในการพัฒนาบทบาทให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาระดับสูงของภูมิภาคเอเชีย โดยมุ่งพัฒนาให้มีมาตรฐานการศึกษาระดับนานาชาติ สามารถดึงดูดนักศึกษาและนักวิจัยจากต่างประเทศ มีการแลกเปลี่ยนด้านวิทยาการ และสร้างรายได้ให้ประเทศไทย ตลอดจนเป็นศูนย์กลางการวิจัยที่เข้มแข็ง เพื่อสนับสนุนการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมของประเทศไทย ให้มีมาตรฐานสูงเป็นที่ยอมรับในระดับสากล อีกทั้งมีบริการทางการศึกษาอย่างเพียงพอและทั่วถึง สำหรับประชาชนทุกวัยในโครงการ ตั้งแต่วัยอนุบาล จนถึงระดับผู้ที่ประกอบอาชีพแล้วแต่มีความประสงค์จะพัฒนาความรู้และทักษะเพิ่มเติมด้านต่างๆ

ประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับ

ประโยชน์ของโครงการต่อประเทศไทย

- 1) เป็นการส่งเสริมการลงทุนขนาดใหญ่ระดับประเทศ
- 2) สร้างบทบาทของประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในภูมิภาคอาเซียน
- 3) สร้างความเจริญและกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ
- 4) ดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ
- 5) มีศูนย์ช่วยเหลือศักยภาพด้านเศรษฐกิจและส่งเสริมการเปิดตลาดการค้ากับต่างประเทศ
- 6) มีองค์ความรู้และการเผยแพร่วิธีการดำเนินเศรษฐกิจและรูปแบบการลงทุนสมัยใหม่
- 7) ช่วยพัฒนาวงการอุตสาหกรรมที่ต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูงสำหรับประเทศไทย
- 8) มีสถาบันการศึกษาที่ได้มาตรฐานระดับสากล

ประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับจากโครงการ

- 1) มีฐานเศรษฐกิจใหม่เกิดขึ้นในพื้นที่ ช่วยสร้างงานและยกระดับรายได้ของประชาชน
- 2) สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ได้รับการพัฒนาเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
- 3) การคมนาคมเข้าออกพื้นที่สะดวกขึ้น
- 4) ประชาชนได้อยู่อาศัยในเมืองที่น่าอยู่ สะดวกสบาย มีสภาพแวดล้อมที่คุณภาพชีวิตระดับสูง
- 5) ประชาชนได้รับโอกาสในการพัฒนาศักยภาพให้มีความเชี่ยวชาญในวิชาชีพ และเทคโนโลยีขั้นสูง

ผู้ดำเนินการโครงการเมืองใหม่ นครนายก (เบื้องต้น)

- 1) กระทรวงมหาดไทย (กรมโยธาธิการและผังเมือง, กรมที่ดิน, กรมการปกครอง, กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น)
- 2) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กรมป่าไม้, กรมอุทยานแห่งชาติ)
- 3) กระทรวงการคลัง (กรมธนารักษ์)
- 4) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (การเคหะแห่งชาติฯ)
- 5) กระทรวงคมนาคม (สนข., กรมทางหลวง, กรมทางหลวงชนบท, การรถไฟแห่งประเทศไทย)
- 6) บรรษัทพัฒนาเมือง ซึ่งจะเป็นรูปแบบองค์กร รัฐวิสาหกิจ องค์การมหาชน หรือองค์กรพิเศษ เหมือนกับ บสท. โดยมีอำนาจในการซื้อที่ดิน เวนคืนรวมที่ดิน จัดรูปที่ดิน ร่วมทุนกับภาคเอกชน ออกพันธบัตร ถือหุ้นทุน ฯลฯ

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นตอนการดำเนินงานและแผนงาน โครงการเมืองใหม่ นครนายก มีรายละเอียด ดังนี้

1. ขั้นตอนการจัดเตรียมกรอบดำเนินโครงการ ได้แก่ การจัดเตรียมงบประมาณ การจัดเตรียมโครงสร้างการบริหารพร้อมทั้งโครงสร้างบุคลากรในการดำเนินโครงการ การออกแบบที่เกี่ยวข้องเบื้องต้นเพื่อให้การพัฒนาโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
  2. ขั้นตอนการจัดทำผังเมืองทั่วไป ประกอบด้วย
    - ก) การสำรวจและจัดเก็บข้อมูลในพื้นที่เบื้องต้น เพื่อศึกษาสภาพพื้นที่ สำหรับการกำหนดแนวความคิดในการออกแบบวางผัง (ดำเนินการแล้วเสร็จในปี 2547)
    - ข) การจัดทำผังแนวความคิด (Conceptual Plan) โดยการจัดทำเป็นผังทางเลือก (ดำเนินการในปี 2547-2548)
      - ค) การจัดทำผังแม่บท (Master Plan) ซึ่งมีเนื้อหา ประกอบไปด้วย ผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน ผังบริเวณและรูปแบบอาคาร ระบบการคมนาคมและขนส่ง สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ฯลฯ (ดำเนินการในปี 2548-2549)
  3. ขั้นตอนการเวนคืนที่ดินเพื่อเตรียมพัฒนาพื้นที่โครงการ ประกอบด้วย การสำรวจเพื่อการเวนคืนที่ดิน และการเวนคืนที่ดิน ในเบื้องต้น กรมที่ดินได้ดำเนินการรวบรวมและจัดเตรียมแผนที่กรมสิทธิ์ที่ดินบริเวณใจกลางที่ตั้งโครงการเมืองใหม่ ตลอดจนจัดเตรียมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

กับการประเมินราคาก่อสร้างที่ดินเพื่อให้พร้อมสำหรับดำเนินการขอซื้อและจัดทำที่ดินต่อไปแล้ว ซึ่งคาดว่า ในปี 2548-2549 เมื่อผังแม่น้ำมีความชัดเจนแล้ว จะมีความชัดเจนในเรื่องแปลงที่ดินที่จะทำการ เวนคืนต่อไป

4. ขั้นตอนการจัดทำรายละเอียดแบบก่อสร้าง (Detail Design) ประกอบด้วย การจัดทำรายละเอียดและแบบก่อสร้างสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งคาดว่าจะเริ่มดำเนินการในปี 2549

5. ขั้นตอนการก่อสร้าง ซึ่งจะมีการก่อสร้างระบบโครงสร้างพื้นฐาน อาคาร และภูมิทัศน์ (ระยะที่ 1) เพื่อให้โครงการได้รับการพัฒนาเป็นรูปธรรมตามเป้าหมายที่รัฐบาลกำหนด เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าใช้ประโยชน์พื้นที่ในโครงการได้ โดยเริ่มต้นดำเนินการตั้งแต่ปี 2549-
2554

แผนงานโครงการเมืองใหม่ นครนายก

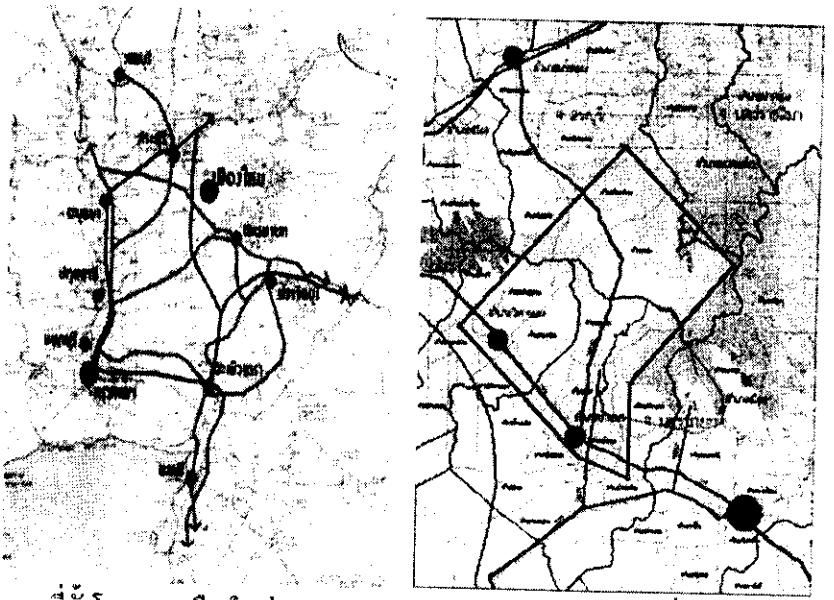
แผนงานโครงการเมืองใหม่ นครนายก

- 1) ปีงบประมาณ 2547-2549 จัดทำผังเมืองทและแบบรายละเอียด
  - 2) ปีงบประมาณ 2548-2551 ขั้นตอนการเวนคืนที่ดินเพื่อเตรียมพัฒนาพื้นที่
  - 3) ปีงบประมาณ 2550-2554 ขั้นตอนการจัดทำรายละเอียดแบบก่อสร้างอาคาร
  - 4) ปีงบประมาณ 2549-2554 ขั้นตอนการก่อสร้าง (ระยะที่ 1)

แผนงานผังเมืองรวม อำเภอป้านนา จังหวัดนราธิยา และอำเภอวิหารแดง จังหวัด

๗๖๘

- 1) ปีงบประมาณ 2547 ขั้นตอนการศึกษา วิเคราะห์ และจัดทำผังร่าง
  - 2) ปีงบประมาณ 2548 ขั้นตอนกฎหมาย เพื่อออกกฎหมายทั้ง 2 แห่ง

ที่ตั้งโครงการเมืองใหม่ และ
การเชื่อมโยงกับจังหวัดลำปางโดยรอบ

ขอบเขตสำรวจและศึกษาเพื่อวางแผนผังโครงการ
เมืองใหม่

4) เอกนคร (*Primate City*)

เอกนครเป็น ปรากฏการณ์ของเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาโดยทั่วไปที่มีเมืองในลักษณะนี้บทบาทนำ และดึงดูดทรัพยากรของทั้งประเทศเข้ามาสู่เมืองเป็นจำนวนมาก ลักษณะดังกล่าวจะท่อนให้เห็นถึงภาวะที่การกระจายทรัพยากร และโอกาสในการเศรษฐกิจ และในด้านต่างๆ ของประเทศนั้นๆ ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งเกิดเมืองที่เจริญ หรือความเจริญมากกระฉุก (Agglomeration) อยู่ที่เมืองเดียว หรือเมืองดังกล่าวอาจมีความเจริญในระดับที่เกินพอติด (Over-Urbanization) (รายละเอียดพัฒนา 2539, 5-7) เช่นกรุงเทพมหานครเป็นเอกนคร เพราะมีหลาภูปัจจัยที่บ่งชี้ เช่นรายได้ของคนในกรุงเทพแตกต่างกว่ารายได้ของคนไทยทั้งประเทศไทยโดยเฉลี่ยอย่างมาก หรือในแทบทุกพื้นที่ กรุงเทพสามารถดูดซับทรัพยากรในแง่งบประมาณแผ่นดินมากถึงร้อยละ 30 ของงบประมาณแผ่นดินในปี 2542 *

5) เมืองพี่เมืองน้อง, เมืองพันธมิตร, เมืองคู่กิจ, และการสร้างความร่วมมือระหว่างเมือง (*Sister Cities, Friendship Cities ,Partnership Cities and Other Affiliations*)

การบริหารชุมชนเมืองในยุคก่อน อาจต้องอาศัยความร่วมมือจากเมืองอื่น เช่นการให้ความร่วมมือในงานกิจกรรม หรือทำความตกลงร่วมมือทุกด้าน หรืออาจเป็นความร่วมมือในด้านต่างๆ กายในหรือต่างประเทศ หรือเป็นเครือข่ายหลาภูมิเมือง เนพาเลสอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน การสร้างความสัมพันธ์ หรือความร่วมมือของเมืองระหว่างประเทศจะทำได้โดยง่าย และอาจไม่ขึ้นกับรัฐบาลกลาง เช่นในเรื่องการค้า การท่องเที่ยว การศึกษา การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม การประชุมสัมมนาวิชาการ เป็นต้น ในเรื่องนี้เมืองที่ได้ทำความตกลงกัน โดยผู้บริหารเมืองที่มีมาช้านานหลาภูมิเมือง โดยเฉพาะเมืองที่สำคัญๆ ของโลก เช่น สหพันธ์เมืองท่า เมืองหลักของกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ลอนดอน โกลเดน ซิตี้ ลิสบอน ลิเวอร์พูล ฯลฯ

ได้แก่ ออกแลนด์ (Oakland) ซึ่งเป็นเมืองชั้นนำของโลกด้านเมืองท่าขนส่งสินค้าทางเรือ จากอ่าวโอกแลนด์ทางเหนือแคลิฟอร์เนียของสหรัฐอเมริกา, กวางโจว(Guangzhou) เป็นเมืองอุดสาหกรรมปั้นฝ้ายที่ใหญ่และสำคัญและเป็นเมืองท่าการค้านานาชาติที่ใหญ่ที่สุดทางตอนใต้ของจีน, เมืองนูชาน (Busan) เป็นเมืองที่ห่างฟูกูโอะกะ โดยข้ามทะเลเพียง 200 ก.m. ซึ่งเป็นประตูที่เชื่อมฟูกูโอะกะกับโลกภายนอกและประชาชนของทั้งสองเมืองได้ไปมาหาสู่กันอย่างใกล้ชิด, เมืองบอร์โดซ์ (Bordeaux) เป็นเมืองที่มีชื่อเสียงในด้านอุดสาหกรรมไวน์ของโลก ในประเทศฝรั่งเศส สองเมืองนี้มีจุดเริ่มความสัมพันธ์ตั้งแต่ปี 1977 ในทางการแลกเปลี่ยนเยี่ยมมีอนุทางวัฒนธรรม เช่นการแสดงศิลปะของเด็ก และต่อมารักษาความสัมพันธ์เป็นระหว่างมหาวิทยาลัยคิวชูกับมหาวิทยาลัยบอร์โดซ์ (Kyushu University and Bordeaux University), เมือง อ็อกแลนด์ (Auckland) ประเทศนิวซีแลนด์ ได้พัฒนาเริ่มจากท่าเรือพื้นท้องระหว่างท่าเรือหากะตะกับท่าเรืออ็อกแลนด์ (Hakata Port and Port of Auckland) ในปี 1979 จนมาเป็นเมืองที่เมืองน้องในปัจจุบัน, และเมืองแอ๊กแลนด์ตัวของสหรัฐอเมริกาที่มีจุดสนใจร่วมกันที่ทั้งสองเมืองอยู่ในละติจูดที่ 33 องศาเหนือ และต่างกันมีประสบการณ์ในการแข่งขันกีฬาในระดับมหาวิทยาลัยโลก (ฟูกูโอะกะ) และกีฬาโอลิมปิก (แอ๊กแลนด์) ต่อมาร่างกีฬาแลกเปลี่ยนและเยี่ยมมีอนุในด้านอื่นๆอย่างใกล้ชิด

การที่โลกเข้าสู่ภาวะที่เรียกว่าโลกภัยคุกคามนั้น เมืองในฐานะที่จะเป็นศูนย์กลางการนำของชุมชนภูมิภาคภายในรัฐก็จะพยายามสร้างกิจกรรมในแบบของความร่วมมือเพื่อผลในแบบต่างๆ เช่นเพื่อความสามารถในการแข่งขันที่สูงขึ้น หรือเพื่อดำเนินการตามแนวทางที่ถูกต้องตามการพัฒนาแนวใหม่ที่เน้นความยั่งยืนและการช่วยเหลือคู่และผู้ที่ด้อยโอกาสและความเสมอภาคเป็นต้น ดังนั้นความจำเป็นที่จะรวมตัวกันทั้งเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการที่ไม่จำเป็นต้องผ่านรัฐและเป็นความร่วมมือทั้งภายในรัฐ ข้ามรัฐ ในภูมิภาคหรือข้ามภูมิภาคเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ โดยเฉพาะความร่วมมือระหว่างเมืองมหานครภูมิภาคที่สำคัญๆ 30 แห่งของโลกในด้านธุรกิจหรือการค้า

สรุปท้ายบท

โดยสรุปแล้วบทที่ 3 เป็นการนำเสนอสาระสำคัญในเบื้องต้นของการก่อเป็นเมืองตามแนวคิดเชิงทฤษฎีต่าง ๆ เช่น ตามทฤษฎีของศาสตร์สาขาต่างๆที่อธิบายความเป็นเมือง ,แนวคิดทฤษฎีที่อธิบายกระบวนการก่อเป็นเมือง และประวัติศาสตร์ของกระบวนการก่อเป็นเมือง ในอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ก็อ้าง ศตวรรษที่ 21 ซึ่งโดยรวมแล้ว แนวคิดในการพัฒนาเมืองมีพิสัยทาง ตามแนวคิดในการพัฒนาประเทศและเศรษฐกิจ สังคมโลก ซึ่งได้จำแนกออกเป็น 5 กลุ่มแนวคิด นอกจากนี้ในท้ายบทยังได้นำเสนอ ลักษณะของเมืองประเทศต่างๆ และการเชื่อมโยงเมืองในเบื้องต้น การบริหารจัดการที่เป็นเครือข่ายเพื่อประโยชน์ พอกเป็นสังเขป

คิดและวิเคราะห์ท้ายบท

- จุดเน้นและข้อแตกต่างในทัศนะของนักวิชาการสาขาต่างๆต่อเมืองและความเป็นชุมชน เมือง
- พัฒนาการ ในเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนที่เกิดขึ้นในโลกนี้ ตลอดจนลักษณะของ สังคมและเศรษฐกิจชุมชนเมืองตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาถึงปัจจุบัน
- ปัจจัยสำคัญและข้อพิจารณาในการสร้างชุมชนเมือง
- ลักษณะและรูปแบบของพัฒนาการของเมืองแบบในต่างๆ
- แนวคิดและรูปแบบในการพัฒนาเมืองใหม่ของไทยและบทเรียนจากต่างประเทศ
- สาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของเมืองที่เรียกว่าต่างๆกัน
- การสร้างความร่วมมือของเมืองในระดับระหว่างประเทศมีความจำเป็นและสำคัญ อย่างไรในโลกปัจจุบัน